

Císař Zikmund jako planeta Slunce;
Johannes Hartlieb: Kriegsbuch, po 1437
(Viedeň, Österreichische Nationalbibliothek)

IX.

Obnova královské moci (1436–1437)

Šlechta i města složily mu přísahu věrnosti a přijaly úředníky od něho ustanovené, závodíce mezi sebou, aby jeden se zdál poslušnější krále než druhý, jaká už je povaha lidská na obě strany nemírná, ať už chce pronásledovati nebo poslouchati.

Eneáš Silvius Piccolomini
v *Historii české*

První dny v Praze

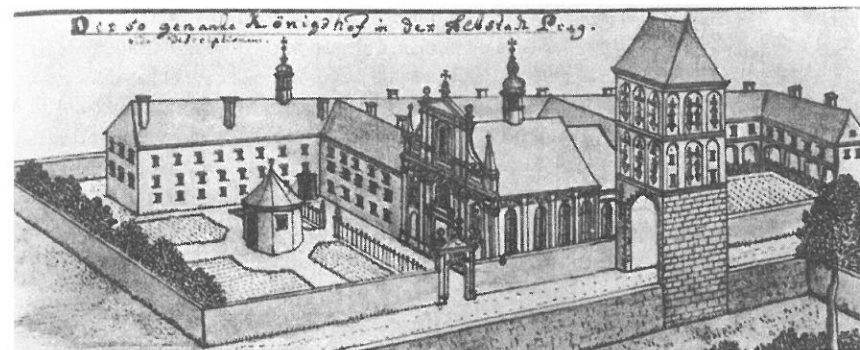
Někdy před polednem 23. srpna 1436 proběhl podle obvyklého ceremoniálu vjezd Zikmundův a Barbořin v doprovodu početné šlechty a zástupců měst do Prahy, města, jež Zikmund naposledy opustil roku 1402 se svým zajatcem Václavem IV. Konšelé tří pražských měst, členové cechů s korouhvemi a hojně obyvatelstvo vyšli králi vstříc před městskou branou, pravděpodobně Horskou (poblíž dnešní křižovatky U Bulhara). Součástí průvodu bylo i procesí utrakvistického duchovenstva, avšak na přání císaře bez obvyklých žerdí s eucharistií (svátostí oltářní), jak se dohodl s legáty koncilu. Konšelé předali před branou Zikmundovi klíče od městských bran a císař – jak bylo zvykem – jim je zase vrátil. Za radostného vzrušení prošel potom průvod kolem druhé hodiny odpolední staroměstskou branou (u dnešní Prašné brány) a Celetnou ulicí k farnímu kostelu Panny Marie před Týnem, v té době dovedenému pouze do výše balustrády průčelí a dosud nezaklenutému ani opatřenému krovem (dostavěn byl až po polovině 15. století). Provizorní zastřešení však umožňovalo chod bohoslužeb i kazatelské činnosti Rokycanovy. Jan Rokycana pozdravil krále krátkým kázáním na text žalmu (19, 10) „Pane, spas krále a vyslyš nás v den, ve který volali jsme k Tobě!“ a vyzval shromáždění k modlitbě za panovníka a mír. Konšelé potom provázeli panovnický pár

s nejužším doprovodem do Králova dvora, ostatní členové dvora i hosté se rozešli do předem připravených příbytků.

Králuv dvůr, věžovitý palác o několika patrech a dvou nádvořích, dal poté, co odkoupil řadu domů, vystavět Václav IV. jako své nové sídlo a od roku 1383 zde pravidelně bydlel. (Několikrát přestavovaný objekt byl při demolici v letech 1902–1904 zbořen do základů.) Zaujímal plochu dnešního Obecního domu, hotelu Paříž a nárožního domu Obchodní a živnostenské komory s přiměřenou částí náměstí. Jeho menší dvůr, v jehož areálu se nacházely domy, zahrada, konírny a lázeň s četnými pavlačemi, se na východě opíral o parkánovou městskou zeď. Na straně k Novému Městu se v pozdějších pramenech uvádí dlouhá pavlač s mnoha okny, v přízemí patrně arkádová otevřená chodba, v patře uzavřená. Většímu nádvoří, se studnou uprostřed, vévodil věžovitý palác opírající se o hlavní zeď, která tak dělila celý komplex ve dvě části. Svými rozměry (asi 30x10 m) odpovídal jiným věžovitým palácům Václavových sídel (Točnicku, Vlašskému dvoru či Novému hradu u Kunratic). Podle mála zachovaných zbytků gotických ostění a klenebních kružeb byl palác vybaven přepychově, což platí zejména o předpokládaném velkém sále. Palác byl pavlačí spojen s věží nad staroměstskou branou zvanou Odraná. Do nádvoří zhruba trojúhelníkovitého půdorysu, jehož obvodová zástavba sledovala dnešní Královodvorskou ulici, se vcházelo od západu. O osudech Králova dvora po jeho zabavení staroměstskou obcí toho příliš nevíme. Před bitvou na Vítkově zde byli dočasně ubytováni táboři s koni a vozy. Palác byl zřejmě ušetřen zpusťování, ale jelikož nebyl používán, asi poněkud sešel.

Podle některých pramenů se však Zikmund nejprve ubytoval v blízkém domě na rohu Celetné ulice a nynějšího Ovocného trhu (dnes palác Nové mincovny); připadl roku 1409 králi Václavovi, který jej používal pro potřeby svého blízkého sídla. Po roce 1453 byl majetkem královny Johany z Rožmitálu, první choti Jiřího z Poděbrad, byl přestavěn a začalo se mu říkat Dvůr králové. Je možné, že v tomto domě bydlel Zikmund do té doby, než byl Králův dvůr upraven.

Teprve v neděli 26. srpna došlo k prvnímu veřejnému projevu obnovení královské vlády v Praze, k holdu konšelů tří pražských měst, jejich přísaze a potvrzení privilegií, za účasti shromážděného měšťanstva. Obřad se uskutečnil na Staroměstském náměstí před třemi domy na jeho východní straně (dnes je zde palác Golz-Kinských). Před nejjížižnějším z nich bylo postaveno pódium pro dvořany a na něm trůn.

Friedrich Bernhard Werner:
Králuv dvůr na Starém Městě pražském,
stav kolem roku 1740

Na ten zasedl Zikmund v majestátu, tj. v ceremoniálním rouchu s korunovačními insigniemi a s českou korunou na hlavě. Podle dvorského protokolu to měla být koruna císařská jako odznak nejvyšší hodnosti, ale král chtěl zřejmě demonstrovat obyvatelům Prahy, že českou korunu nezpronevřil. (O necelé dva roky později zopakoval na témže místě tento obřad král Albrecht. Dům potom dlouho nesl označení U stolice královské.) Konšelé předstupovali před panovníka, opětovně mu odevzdávali klíče od bran a své pečeti (a zase je dostávali zpět) a rukodáním skládali přísahu. Veřejnost tohoto aktu měla – vedle pohotovité královny prezentace obyvatelstvu v plné nádheře dvorského ceremoniálu – zřejmě vyvolat uklidňující dojem kontinuity revoluční vlády ve městech, potvrzené nyní panovníkem. Ve čtvrtek 30. srpna však Zikmund nikoli na radnicích, ale ve své rezidenci v Králově dvoře jmenoval nové konšely, jak bylo jeho právem; v pražských městech tak odedávna činil osobně král (v ostatních královských městech podkomoří). Podle řádu schváleného Václavem IV. předkládali odstupující konšelé panovníkovi padesát jmen, z nichž vybíral osmnáct. Zikmund neponechal zde ani v dalších dvou pražských městech nikoho z dosavadních konšelů, jmenoval vesměs měšťany, kteří předtím konšely nikdy nebyli, a třebaže kališníci, s revolučním režimem nebyli těsněji spjatí. Pominul i nejvýznamnějšího pražského diplomata a účastníka závěrečných jednání o Zikmundovo přijetí Jana Velvara. Prvním ze staroměstských konšelů, jemuž císař podle obyčeje

sám předával pečeť purkmistrovského úřadu, se stal sladovník Jan Reček z Ledče, muž vážený, a jak se ukázalo, stoupenec konzervativního husitství. Jeho oddanost si císař o několik dní později zajistil zastavením Michle, vsi Břevnovského kláštera, v ceně 400 kop grošů. Na Novém Městě se stal prvním purkmistrem Jan Literát, pekař z Poříčí, obdobného smýšlení jako Reček; byl purkmistrem už v roce 1435 za vlády staroměstských konšelů na Novém Městě. Na konšelích Malé Strany, která se teprve vzpamatovávala z rozvalin a jen postupně se začala znovu zabydlovat, v té době mnoho nezáleželo. Jmenováním konšelů odděleně pro každé město byla obnovena samostatnost pražských měst. Je pravděpodobné, že po aktu jmenování, spojeném s přísahou věrnosti, byla purkmistrům také odevzdána potvrzení městských privilegií, vyhotovená v předcházejících dnech dvorskou kanceláří a nesoucí datum 26. srpna. Protože privilegia Nového Města pražského byla za revoluce zničena (stejně jako Malé Strany při požáru radnice), potvrzena byla zatím jenom privilegia staroměstská. K potvrzení privilegií Nového Města došlo až o něco později; malostranská byla potvrzena až za krále Vladislava. Pod zlatou bulou (pečetí) byla jako výraz pozornosti k tomuto nejvýznamnějšímu českému městu potvrzena privilegia předcházejících panovníků a vloženy texty dvou privilegií Karla IV. z roku 1347 a 1348. Pod majestátní voskovou pečetí byla konfirmace (potvrzení) dvanácti listin králů Jana, Karla IV. a Václava IV. Poslední z potvrzených listin, listina Václava IV. z 9. června 1418, jež zakazovala předvolávat před zahraniční duchovní soudy, vzbudila jistě rozpaky přítomných koncilních legátů. Byla však plně v souladu se Zikmundovým jihlavským závazkem. Třetí konfirmace se týkala listiny Václava IV. z roku 1409, nařizujícího Novoměstským, aby odvolání od jejich soudu se podávala k soudu staroměstskému.

Je pravděpodobné, že snad ještě téhož dne se Zikmund ujal dalšího svého práva, jež si присvojily revoluční obce, totiž jmenování rychtářů Starého a Nového Města pražského. Patrně krátce nato obsadil král také oba úřady související s jeho vrchnostenským právem nad královskými městy, a to podkomořího a hofrychtěře. Podkomořími bývali už od doby Karla IV. jmenováni pražští měšťané a nyní se podle privilegia vydaného 6. července 1435 v Brně tato zvyklost měla stát pravidlem. Podkomořím byl ustanoven staroměstský měšťan Jan z Kunvaldu, zvaný tak podle rodového původu ze vsi poblíž Žamberka na Hradecku; jeho bratr Pešík z Chlístova byl jedním z nových konšelů. Jan sám byl jedním z odstupujících konšelů, ale král si byl zřejmě jist

jeho službami a také je bohatě odměnil. Sloužilo-li zastavení důchodů pražského ungeltu k úhradě nákladů jeho úřadu, zjevnou odměnou byly zápisy řady klášterních vsí v okolí Prahy v hodnotě daleko přesahující 1 000 kop grošů, jichž se mu dostalo v průběhu let 1436–1437. Zmocnil se jich však daleko dříve jménem revoluce a nyní mu je král potvrdil. Hofrychtěrem (dvorským soudcem) královských měst byl jmenován Matěj Louda z Chlumčan, někdejší tábořský hejtman v Písku. Přestože pocházel z nižší šlechty, považoval se jako majitel řady domů za staroměstského měšťana. Také jemu se dostalo ještě téhož roku bohaté odměny zápisem vsí kláštera v Roudnici v ceně 700 kop grošů.

Počátkem září zahájil král jednání s Janem Rokycanou a s legáty o otázkách, jež mohly vést ke konfliktům ve městě. Rokycana se dožadoval listiny koncilu o kompaktech. Jihlavský exemplář zpečetili pouze k tomu zplnomocnění legáti, listina opatřená pečeti koncilu byla v Jihlavě přislíbena. Zikmund i legáti považovali stížnost za oprávněnou a slíbili o tom zpravit Basilej. Rokycana také trval na tom, aby koncil zahájil jednání o otázkách, které odložil na dobu po přijetí kompaktát. Šlo především o otázku spasitelnosti kalicha a s tím spojenou potřebu dětského přijímání. K tomu si císař na radu legátů vyžádal čas na rozmyšlenou. Napětí vznikalo v otázce kompetencí Jana Rokycany jako zvoleného, ale dosud církví nepotvrzeného, a tudíž nevyvěčeného arcibiskupa. Nejistoty jeho postavení se snažili legáti využít. Protože nikdy na jeho potvrzení nepomýšleli, snažili se jej různým způsobem z jeho nároků vytlačit. Typickým příkladem byl incident, k němuž došlo záhy po těchto rozhovorech. Císař oznámil Rokycanovi, že Filibert bude v Týnském kostele sloužit nešpory, s čímž Rokycana souhlasil. Filibert však Rokycanův souhlas pohoršeně odmítl s tím, že jako legát koncilu od něho žádný souhlas nepotřebuje. V pozadí byl legátův záměr stát se za nevyřešeného postavení Rokycanova administrátorem pražského arcibiskupství; to však stavové odmítali. Následujícího dne (8. září) celebroid pak Filibert v Týně slavnou mši za přítomnosti císaře i královny. Před ní se konala zpívaná mše místního duchovenstva, za níž byla podávána eucharistie i dětem. Jakmile se o tom dověděli legáti, ostře u císaře protestovali – že jde o úkon kompaktáty neschválený a že v kostelích se slouží liturgie i nadále podle řádů kompaktátům odporujících. Trvali na tom, aby takové praktiky zakázal. Zikmund, vědom si choulostivosti podobného kroku, po písemné poradě s Oldřichem z Rožmberka a ústní s Menhartem z Hradce, Hynkem Ptáčkem z Pirkštejna a Alešem Vřešťovským z Rýzmburka legátům nevyhověl a požádal je o strpení.

Svatováclavský sněm

Sněm odložený na den sv. Václava přiváděl do Prahy řadu dní před jeho zahájením početné zástupy šlechty, z nichž radikálnějším živlem byli zemané, i posly měst. Dovíдали se o nesnázích Rokycanova postavení a jeho využívání legáty. Pohoršení vzbudilo, když Filibert biřmoval, třebaže tento úkon náležel zvoleným světicím biskupům, rovněž však nepotvrzeným. Na Zikmunda bylo naléháno, aby u koncilu urgova Rokycanovo potvrzení. Císař se proto musel vykázat písemnou žádostí ke koncilu, s níž seznámil i legáty. Druhého dne legátům soukromě řekl, že koncil by neměl jeho žádosti vyhovět, ale s odmítnutím by neměl spěchat a záležitost co nejdéle protahovat. Účastníky sněmu z řad husitské šlechty (včetně někdejších tábořských hejtmanů) si hleděl získat štědrými zástavami, vesměs vysokými, sty až tisíci kop grošů. Řada z nich nese datum 21. září. Janu Hertvíkovi z Rousínova, někdejšímu Žižkovu spolubojovníkovi a sirotčímu hejtmanovi v Lichnici, zastavil hrad Oheb kláštera ve Vilémově v hodnotě 5 000 kop grošů, Janu Pardusovi z Vratkova zboží kláštera v Podlažicích v hodnotě 3 000 kop, Vilému Kostkovi z Postupic hrad a město Litomyšl, hrad Lanšperk a město Lanškroun biskupství litomyšlského v hodnotě 4 000 kop, Diviši Bořkovi z Miletínka hrad Kunětickou Horu, městečko Bohdaneč, na 45 vsí v okolí v neuvedené sumě a několik vsí kláštera Břevnovského v ceně 1 200 kop, Václavu Cardovi z Petrovic vsi různých klášterů. Bratřím Zmrzlíkům ze Svojšína zastavil rožmitálské panství pražského arcibiskupství a dva statky klášterů Ostrovského a Břevnovského v hodnotě 2 000 kop, Mikuláši Trčkovi z Lípy na 20 vsí kláštera Sázavského v hodnotě 1 000 kop, Matěji Salavovi z Lípy dvůr a ves pražských kanovníků v hodnotě 650 kop, Oldřichu Močihubovi z Kralovic městečko Kralovice a několik vsí vyšehradské kapituly v hodnotě 400 kop, Benešovi z Kolovrat zboží kláštera v Postoloprtech v hodnotě 500 kop, Janu Černínovi z Černína řadu vsí církevních ústavů na Mělnicku v hodnotě 1 700 kop, někdejšímu tábořskému hejtmanu Janu Kamarétovi z Žirovnice tvrz Tehov kláštera sv. Karla v hodnotě 600 kop. Ale ani na Staré Město pražské nezapomněl: potvrdil mu držbu asi 35 okolních vesnic, jichž se zmocnilo během revoluce.

Svatováclavský sněm byl vůbec prvním sněmem, jemuž od nastoupení svého dědictví v Čechách Zikmund předsedal. Měl znamenat návrat veřejného života do obvyklých kolejí, symbolizovat nastolení řádu i pokoje v zemi a vlády, na níž se podílela šlechta a zástupci

královských měst. Poprvé od roku 1423 zde vedle sebe zasedli husité i katolíci. Na den zemského patrona celebroid ve Svatovítské katedrále pontifikální mši legát Filibert za Zikmundovy přítomnosti. Vlastní jednání sněmu v budově Karlovy koleje, trvající zřejmě až do 5. října, probíhalo rovněž za královny účasti. Jeho program podrobně neznáme. Řada usnesení se týkala ukončení válečného stavu, především jeho důsledků ve vztazích uvnitř zemské obce. Statky v domácí válce navzájem odcizené měly být vráceny původním majitelům a mělo se skončit s veškerým násilím. Do tohoto rámce spadalo i dořešit postavení Tábora, který se k jihlavským kompakcím nepřipojil, a Hradce Králové, jenž spolu s Kolínem v moci Bedřicha ze Strážnice a Stříbrem Přibíka z Klenové odmítl Zikmundovi holdovat. Císař se těm městům někdejšího tábořského svazu, která jej naproti tomu přijala, odvděčil ještě do konce ledna příštího roku. Se vzpurnými městy musel však jednat. Za odstoupení Stříbra zastavil jeho hejtmanu Přibíkovi z Klenové už 21. září tvrz a městečko Volyni pražského probošství v hodnotě 1 000 kop grošů. O něco později mu přidal 500 kop a v následujícím roce mu ještě zastavil protivínské panství v hodnotě 600 kop. Bez vyhlídky na smír byl zatím případ Hradce Králové, který se pod vlivem svého duchovního vůdce radikálního kněze Ambrože rozhodl postavit proti císaři vojensky.

Dohoda s Tábořem

Jednání o Kolín bylo těsně spjato s jednáním s Tábořem, neboť se zde po pádu hejtmanství Jana Roháče z Dubé (po porážce táborů u Křeče v létě 1435) ujal vlády Bedřich ze Strážnice. Bedřich ještě před zahájením jihlavského sněmu (v Třebíči) vyhledal v doprovodu Menharta z Hradce císaře a vyložil mu, za jakých podmínek se mu Tábor poddá: za svobodu tábořského vyznání. To ostře odmítala pražská husitská strana a rozhodčí výrok ve sporu pražských a tábořských kněží byl roku 1434 svěřen mistru Petru Paynovi, jenž s ním však nijak nespěchal. K požadavku Tábora jakožto k církevní záležitosti se Zikmund nemohl vyjádřit bez basilejských legátů, ale ani pražských mistrů, a proto Bedřicha odkázal na další jednání v Jihlavě. Zde však na ně nezbyl čas, a proto bylo odsunuto až po návratu panovníka do Prahy. Po povstání Hradce Králové si Zikmund uvědomil naléhavost dohody s Bedřichem, dříve než se spojí s odbojným městem. Pro vyřešení církevní stránky využil Zikmund rafinovaně zcela legálního prostředku: přiměl mistra Petra Payna, aby vynesl

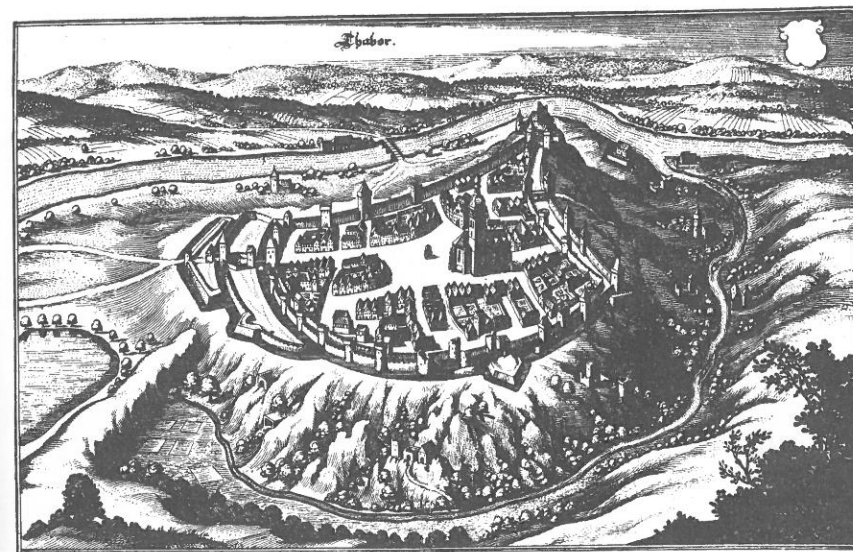
svůj rozhodčí výrok. A Angličan někdy koncem září či počátkem října, tedy snad hned na zahájení sněmu, dal ve všech podstatných bodech za pravdu pražským husitům. Zdálo se tedy, že už nic nebrání jednáním o politických otázkách. Sjednáním úmluvy s Bedřichem ze Strážnice v první polovině října Zikmund nepověřil Menharta z Hradce, jak se očekávalo, nýbrž patrně z obavy jeho předpojatosti (Menhart byl jakýmsi Bedřichovým přímluvcem) Oldřicha z Rožmberka, Bedřich za sebe i tábořskou obec pověřil k jednání Přibíka z Klenové. Rokování, vedená v Třeboni, skončila 16. října a 21. října přinesl Přibík návrh dohody Zikmundovi. Následujícího dne svolal císař shromáždění legátů koncilu, šlechty, zástupců měst, utrakvistického kněžstva a univerzitních mistrů. Na něm tábořský senior Mikuláš z Pelhřimova napadl Paynův výrok jako opomíjející autoritu „Soudce chebského“, a tudíž tábory nijak nezavazující. I císař postřehl, že jde vlastně o obhajobu prvního článku dohody s Bedřichem ze Strážnice, zaručujícího svobodu tábořského vyznání. Císař se netajil rozpaky nad požadavkem, který měl potvrdit svou pečeti. Rozhořčená diskuse, v níž proti Biskupcovi vystoupil Rokycana, se vlekla, dokud ji rozmrzelý císař nepřerušil a nepřikázal povolát do osmi dnů pod gletem Bedřicha ze Strážnice; domníval se, že tábořského vůdce přiměje k ústupu. Legáti přímo tvrdili, že vyhovět této žádosti by se rovnalo návratu do doby před kompaktáty.

Avšak kancléř Šlik a někteří členové císařovy rady, zejména Aleš Holický ze Šternberka, Arnošt z Vlašimi a Přibík z Klenové, byli jiného názoru a vyžádali si na 27. října zvláštní audienci u basilejských diplomatů. Na ní Arnošt z Leskovce seděním na Humpolci legátům vyložil, co hrozí království, nebude-li s Tábořem a Bedřichem podepsána úmluva a postaví-li znovu polní vojsko. Arnošt z Vlašimi legáty nabádal, aby i oni ustoupili. Legáti souhlasili s tím, aby Zikmund potvrdil pouze první část požadavku, tj. záruku nepotlačovat tábořské vyznání. Hned druhého dne (28. října) svolal císař znovu zástupce šlechty, duchovenstva a měst. Prohlásil, že nepřijel vést války, přestože by se s tábory slušelo jednat spíše s mečem v ruce než vyjednáváním, a že na jednání přistoupil jen na radu českých pánů. Tato slova byla určena zřejmě legátům, kteří za svého pobytu v Praze měli dost příležitosti pozastavovat se nad leckterým císařovým počínáním těžko slučitelným s řádem církve. Pak vyzval přítomné, aby se vyslovili k navrhované smlouvě. Zástupci šlechty nevznesli žádné námítky. Rokycana nabádal k ostražitosti, ale současně i upozorňoval na neblahé následky, kdyby byla smlouva beze všeho zamítnuta. Doporučoval proto omezit její první článek výhradou, že platí jen za před-

pokladu přijetí kompaktát. Odmítnou-li, bude nutno s tábory naložit jinak. Zikmund souhlasil a uložil Rokycanovi a mistru Příbramovi, aby vypracovali návrh jeho odpovědi. Nicméně následujícího dne se přiklonil k návrhu schválenému legáty a pro Bedřicha výhodnějším svou neurčitostí. Patrně už věděl, že se Bedřich nabídl pacifikovat Hradec Králové. 8. listopadu to Zikmund veřejně rozhlásil jako dobrou novinu, takže opožděný příjezd před víc než čtrnácti dny obeslaného „kacíře“ se 9. listopadu změnil málem ve vítání spasitele.

O válečné výpravě proti Hradci Králové bylo rozhodnuto už dříve. Velení nad hotovostí Hradeckého kraje bylo svěřeno vítězi od Lipan Diviši Bořkovi z Miletínka, jemuž měly přijít na pomoc další oddíly. Vojsko pražanů vytáhlo 23. října pod nedávno jmenovaným nejvyšším hofmistrem Hynkem Ptáčkem z Pirkštejna. Obléhání Hradce skončilo neúspěchem. 6. listopadu zaútočily hradecké oddíly výpadem z města a Bořkovo vojsko rozprášily; v boji padl Vilém Kostka z Postupic.

Zdá se, že Bedřich ze Strážnice vystihl pravý okamžik, kdy si Zikmunda zavázat. Tomu nešlo jen o podrobení města, ale spojoval s ním plán na využití bojových sil táborů a sirotků, uvolněných nastolením míru v zemi, na uherském bojišti proti Turkům. Bedřich navíc překvapil

Matthäus Merian: Tábor
(*Topographia Bohemiae, Moraviae et Silesiae*, 1650)

přítomné dalším slibem: že chce zachovávat kompakτάta. Tuto potěšující zprávu ohlásil Zikmund hned následujícího dne legátům a po týdnu nelenil Bedřichův krok odměnit zápisem Kolína a dvaceti vsí, dvoů a mlýnů z různého církevního majetku (které Bedřich už dříve nelegálně držel) v částce 3 000 kop grošů. Také v dalších jednáních Bedřich ze Strážnice jen získal. Podařilo se mu u Rokycany dosáhnout zrušení rozhodčího výroku mistra Payna. Byl svěřen nové čtyřčlenné komisi, čímž bylo řešení této choulostivé věroučné otázky odsunuto na pozdější dobu. Podařilo se mu také dosáhnout dočasné legitimacy pro táborskou liturgii, zatracovanou legáty i univerzitními mistry. Musel však za sebe i tábory slíbit poslušnost Zikmundovi i vojenskou pomoc proti cizozemcům. Neměli být povinni bojovat doma proti těm, kdo se postavili na odpor proti králi (jejich jména byla uvedena). Byla to „stydlivá“ cesta ke skutečné zradě nedávných spojenců vedoucí posléze k popravě Jana Roháče z Dubé (jak se vyjádřil František Michálek Bartoš), či spíše (podle Amedea Molnára) „úsilí vysmlouvat pro tábory existenční prostor vyloučením válečné srážky“? Tábor si vskutku udržel nezávislost, a to až do 1. září 1452, kdy jí byl zbaven Jiřím z Poděbrad!

Nic tedy už nebránilo tomu, aby 18. listopadu 1436 císař úmluvy schválil. Mezi úmluvci byl uveden hrabě Oldřich II. Celský (královnin synovec) a páni Oldřich z Rožmberka, Aleš Holický ze Šternberka, nejvyšší hofmistr Hynek Ptáček z Pirkštejna, kancléř Kašpar Šlik, Hašek z Valdštejna, Arnošt z Vlašimi, Přibík z Klenové a podkomoří Jan z Kunvaldu. Smluvními stranami byli císař Zikmund a kněží Bedřich ze Strážnice, Mikuláš z Pelhřimova řečený Biskupec, Václav Koranda jakož i konšelé a táborská obec. V prvním, bouřlivě diskutovaném článku se uváděla kompromisní formule, že táboři „od zákona božieho a od ráduov, kterýchž jsou do času tohoto při službách božích požívali, mocí tištění býti nemají“ do výroku čtyř rozhodčích na základě „Súdce ve Chebě zjednaného“. Vyhovovalo se žádosti o připojení města Ústí s příslušenstvím, že po šest let bude obec sama jmenovat konšely a teprve po této lhůtě panovník či jeho úředníci, a potvrzoval závazek nevést po dvě léta žádné války, „leč by proti cizozemcům anebo vše země potřeba byla“, s uvedeným zdržením se boje s některými odbojníky. Vyhovovalo se žádosti obdržet privilegia měst královských a přivtělení statků kláštera v Louňovicích v ceně 2 500 kop grošů.

Trvalo dlouho, než si dvorská kancelář opatřila pečeti všech účastníků a než byly vyrovnány majetkoprávní nároky pánů z Ústí, aby mohly být vydány příslušné listiny. Prvním privilegiem z 25. ledna 1437 povýšil Zikmund Tábor na královské město se všemi právy

Táborský městský znak se Zikmundovým dvouhlavým orlem od Wendela Roskopfa, 1515–1516 (Tábor, radnice)

Starého Města pražského. Vedle běžných ustanovení z toho plynoucích je v listině obsažen i popis nové městské pečeti, nahrazující starou pečeť s kalichem. Měla na štítě dvouhlavého říšského orla nesoucího na prsou štítek s lucemburským mřížovaným červeným lvem. Názor některých historiků, že šlo o projev Zikmundovy škodolibosti, není na místě. Staré znamení jako symbol revoluce ponechat nemohl, naopak považoval za nutné zdůraznit obnovená vrchnostenská práva. Zejména u královských měst se to dalo připojením královského erbu nebo erbovního znamení. V případě Tábora jako nového královského města bylo i v jeho zájmu, aby tento charakter byl zdůrazněn. Říšský orel vyjadřoval ochranu a ručení říše v novém právním postavení města, lucemburský lev zase přímý vztah ke králi a jeho rodu. Z hlediska Zikmundova šlo o projev uznání významu města, jemuž dal výraz

i tím, že městu potvrdil právo užívat červený vosk u pečeti, které si Tábor (i další královská města) za revoluce přisvojil, aby se tak vyrovnal předním šlechtickým rodům. Zikmundovo rozhodnutí ztrácí na senzačnosti i tím, že nešlo o erb města, a v listině také o tom není zmínka, nýbrž o pečetní znamení. Tábor proto dále používal svých starších symbolů na korouhvích a městských branách, což bývá mylně vykládáno jako projev protestu. Pečetní znamení předepsané privilegiem se stalo městským erbem až po roce 1452. Daleko větší pozornost si zaslouží výsada městské obce obnovovat konšely; to se z šestiletí vzhledem k bezvládní panujícímu po Zikmundově smrti protáhlo až do roku 1452. Pozoruhodné je i to, že v listině není zmínka o jmenování rychtářů panovníkem, což byl mlčenlivý souhlas se zrušením jednoho z královských práv, pro revoluci typický. Tábor tak zůstal až do roku 1452 autonomním městským státem. Druhou listinou (z 30. ledna 1437) Zikmund zapsal konšelům a obci města Tábor 2 městečka a 33 vsí bývalého kláštera v Louňovicích pod Bláníkem, jichž se zmocnili válečným zábořem. Jako v jiných takovýchto případech si král vymíňoval právo zpětného výkupu zástavy. Třetím majestátem (z 26. března 1437) daroval táborským měšťanům v dědičný majetek Hradiště hory Tábor a Sezimovo Ústí. Teprve tím získali pravou městskou svobodu plynoucí z bydlení na královské půdě. Jana Mladšího z Ústí odškodnil Zikmund zastavením Lomnice s panstvím v hodnotě 3 160 kop. Toto odškodnění je příznačné pro spletitost Zikmundovy zástavní politiky v letech překotné legalizace revolučních zisků, v nichž se někdy kancelář nedovedla orientovat. Zikmundova listina totiž nebrala zřetel na to, že Lomnice byla od roku 1420 zastavena Janovi Staršímu z Hradce a že po jejím dobytí tábory ji od nich později smluvně získal Oldřich z Rožmberka. Ten přes všechny císařovy urgencye Lomnici nevydal a po Zikmundově smrti uhájil svůj nárok zfalšovaným královským privilegiem. Jan Mladší z Ústí tak ve skutečnosti žádnou náhradu nezískal. Zato Tábor dostal celkem od Zikmunda na pozemcích a platech (plat z Výtoně pod Vyšehradem) 8 500 kop grošů.

V průběhu zmíněného zasedání mělo také dojít na doplnění počtu členů rady, jež se podle jihlavského privilegia měla stát zárukou stavovského vlivu na vládní agendu, mimo jiné i na ověřování pravoplatnosti zástav církevního a královského majetku. Víme jen tolik, že Zikmund do ní vedle některých pánů jmenoval i zemany a zástupce měst. Mezi jejich jmény nacházíme i jméno Jana Velvara. Honosný titul měl být zřejmě tomuto vynikajícímu pražskému politikovi náhradou za to, že byl odstraněn z veřejného života města. O činnosti rady,

a zda vůbec vešla v život, nic nevíme. Takováto rada znamenala příliš velké omezení královské moci, než aby vládce tak plně si vědomý svých práv jako Zikmund nevykázal podobnému orgánu víc než jen formální působnost. Je ostatně příznačné, že instituce rady požadovaného složení se objevila znovu až v roce 1479; tehdy však stavové měli už silnější postavení.

Jinou oblast potenciálního neklidu – v severozápadních Čechách – si ještě v listopadu Zikmund zajistil dohodou s tamním vládcem Jakoubkem z Vřesovic; potvrdil mu jeho válečnou kořist (statky kláštera v Teplíci, město Chomutov s komendou německých rytířů, Toužim, proboštví kláštera v Milevsku a řadu dalších klášterních statků) zástavním listem v hodnotě 5 000 kop. Postupně si ještě na podzim takto zavázal další významné osobnosti polních vojsk. Janu Čapkovi ze Sán zastavil město Dub s křižovnickou komendou a hradem a městečko Hradiště s klášterním panstvím v hodnotě 3 000 kop, Hynku Krušínovi z Lichtenburka vsi kláštera Opatovického v hodnotě 800 kop, Mikuláši Trčkovi z Lípy městečka Trhový Štěpánov a Křivsoudov pražského arcibiskupství a Zahrádku vyšehradské kapituly spolu s dalšími statky různých klášterů v hodnotě 9 000 uherských zlatých a 400 kop a Janovi z Kunštátu zvanému Zajimač městečka Sázava a Stříbrná Skalice s valnou částí klášterství sázavského v hodnotě 1 400 kop. Jen drobky v této době zbyly na Zikmundovy straníky. Vesměs šlo o splátky starších dluhů za žold. Jetřichovi z Kladna, jehož bratr vydržoval ročně 80 koní, bylo potvrzeno držení korunního léna Střekova s příplatkem 1 000 kop a dalších 1 000 na Lovosicích. Jinde šlo vedle odměn za staré služby i o odměny za úsluhy velmi speciálního rázu. Janu Malovcovi z Malovic seděním na Pacově zapsal arcibiskupské městečko Rokycany s tvrzí v hodnotě 1 200 kop, „zvláště že jest vězně táborské k našemu kázání a libosti propustil“. Nad Rokycany vládl však husitský hejtman Svojsě ze Zahrádky a císař ho musel odškodnit zástavou jinde. Mnozí ze Zikmundových straníků byli zároveň Zikmundovými stálými věřiteli v nemalých částkách. Jednomu z nich, Janu (Hanuši) Kaplíři ze Sulevic, zapsal v hodnotě 1 000 kop řadu dalších klášterních statků.

Také ve své městské politice usiloval Zikmund o obnovu královské autority, ale současně i o získání důvěry v panovníka, který vychází vstříc požadavkům měst. Dálo se to jednak potvrzováním privilegií či jejich doplněním o další výsady, ale i poskytováním zástavních listin. Záhy po příjezdu do Prahy potvrdil výsady a o něco později i revoluční kořist Litoměřicům; Žatci povolil držet čtyři klášterní vsi, jichž se

zmocnil za války. Protože dvorská kancelář omylem tytéž vesnice zastavila o dva týdny později starým Zikmundovým straníkům Burianovi a Janovi z Gutštejna, vypukl z toho spor (skončil až roku 1454: každá ze sporných stran získala polovinu). V jiném případě Zikmund potvrdil výrok učiněný revoluční Prahou, osobivší si panovnické pravomoci. Purkmistři a konšelé Starého a Nového Města pražského povolili 11. října 1435 Chrudimi výroční trh na den Nanebevzetí Panny Marie. Zikmund 25. září 1436 listinou latinskou a den nato v českém znění tento přehmat legalizoval. Rozsáhlé konfirmace privilegií se záhy dostalo Mělníku. V pražských městech se snažil udržet rovnováhu mezi oběma největšími městy, porušenou tím, že novoměstští měšťané přišli za vpádu Staroměstských před lipanskou bitvou o svá privilegia. Zůstaly jim jen jejich opisy, jejichž věrohodnost však staroměstští konšelé popírali. Císař prý dal nahlédnout do register královské kanceláře (patrně do kopiáře), kde byly zaznamenány, a vyžádal si i svědectví Vavřince z Březové, který za sporů mezi oběma městy překládal na žádost novoměstských konšelů jejich latinská privilegia do češtiny. Bylo to podivuhodné setkání dvou starců, z nichž jeden, Vavřinec, druhého, krále, smrtelně nenáviděl a ve svém literárním díle i dokonale znectil. Zikmund se při tomto setkání v Karlově koleji zachoval velkomyslně. Podle záznamu, jenž se dochoval na latinském přípisu první z latinských invektiv proti Zikmundovi z roku 1420 (který se sotva může týkat jiné schůzky), císař, „ač tohoto mistra pokáral, přece proti němu nezakročil, ale to, co o něm napsal, zcela prominul, jako by to byla pravda“. 1. října vydal rozsáhlou konfirmaci privilegií Nového Města pod majestátní pečetí a s impozantním výčtem svědků tohoto aktu: nacházíme zde jméno legáta basilejského koncilu biskupa Filiberta z Coutances, slezských vévodů Konráda Bílého Olešnického, Mikuláše Ratibořského a Václava Těšínského, hraběte Oldřicha Celského, Brunora della Scala, generálního vikáře ve Veroně a Vicenze, hraběte Jindřicha z Montfortu, říšského dvorského sudího, Václava z Michalovic, velkopřevora řádu johanitů, a českých pánů Oldřicha z Rožmberka, Menharta z Hradce, Hynka Ptáčka z Pirkštejna, nejvyššího hofmistra, Aleše Holického ze Šternberka, Albrechta z Koldic, hejtmána ve Svídnici, a Petra z Michalovic. V intervalech často jen několika dní následovala do konce roku 1436 potvrzení privilegií Klatovům, Tachovu, Lounům, Sušici, Nymburku, Kouřimi (spolu s povolením držby duchovenských statků) a povýšení Prachatic mezi královská města. Na sklonku roku byla za válečné škody odškodněna Plzeň; jiná katolická města (včetně Chebu a Lokte) se musela spokojit s výhodami z předcházejících let.

Ve znamení obnovy

Patrně ještě v počátcích svatováclavského sněmu, jenž se protahoval a byl prostupován jednáními duchovenstva, začal Zikmund nově obsazovat některé z dvorských i zemských úřadů. Po kancléřství nejdůležitější úřad nejvyššího hofmistra dostal, jak jsme už uvedli, Hynek Ptáček z Pirkštejna; tím bylo dosaženo rovnováhy vzhledem ke kancléři Kašparu Šlikovi – katolíkovi. Bylo třeba obsadit i úřad nejvyššího purkrabího, v této době už považovaný za nejvyšší mezi zemskými úřady, svěřený před časem Oldřichovi z Rožmberka. 5. října jmenoval Zikmund purkrabím předáka konzervativního křídla husitů Menharta z Hradce, muže těšícího se i důvěře koncilních legátů. Podle hierarchie panských rodů měl tento úřad náležet Oldřichovi z Rožmberka, ale z politických důvodů to nebylo únosné. Navíc se Oldřich přes naléhavé císařovy výzvy vytrvale odmítal dostavit ke dvoru. Udržoval však s panovníkem čilý písemný styk. Pokud se jeho jméno vyskytuje na listinách v Praze vydaných, byly zde jen v jeho zastoupení pečetěny. Císař jeho nepřítomnost jako poradce těžce postrádal, neboť Rožmberk vynikal inteligencí, obratností a autoritou svého rodového původu i majetkem jak nad starými královými straníky (včetně Aleše Holického ze Šternberka), tak i nad nynějšími kališnickými spojenci, Menharta z Hradce nevyjímaje. K ochlazení vztahů mezi císařem a Oldřichem přispělo i to, že se Rožmberk zapletl do řady majetkových sporů, v nichž se střetl s osobami, na nichž měl Zikmund zájem, a neostýchal se pracovat ani s padělanými listinami. V listech královně, dožadujících se její přímluvy, však Rožmberk strach, že upadne do nemilosti, jen předstíral. Zikmund vůči Rožmberkovi nemohl jít tak daleko.

Korespondence mezi Barborou a Oldřichem nám prozrazuje, že římská a uherská královna se rychle orientovala v spletité situaci v zemi a začala se stávat „šedou eminencí“ Zikmundovy české politiky. Za svého prvního pobytu v Čechách byla pro svůj ženský půvab (v němž s ní soutěžila o něco starší švagrová královna-vdova Žofie) jen ozdobou dvora. Na rozdíl od Žofie nebyla v roce 1420 korunována spolu se Zikmundem, a proto titul české královny neužívala. Návrat do Čech před ní otevřel nové perspektivy k ukojení jejích stále nenaplněných ctižádostivých plánů (jež záhy vyjdou najevo). Zikmund s Barbořinou korunovací zatím nespěchal, a to z řady důvodů. Po korunovací by Barboru musel vybavit příslušnými věnnými městy, z nichž důchody zatím sám pobíral. Je možné, že si všiml její agilnosti a stále stoupající

zmocnil za války. Protože dvorská kancelář omylem tytéž vesnice zastavila o dva týdny později starým Zikmundovým straníkům Buriánovi a Janovi z Gutštejna, vypukl z toho spor (skončil až roku 1454: každá ze sporných stran získala polovinu). V jiném případě Zikmund potvrdil výrok učiněný revoluční Prahou, osobivší si panovnické pravomoci. Purkmistři a konšelé Starého a Nového Města pražského povolili 11. října 1435 Chrudimi výroční trh na den Nanebevzetí Panny Marie. Zikmund 25. září 1436 listinou latinskou a den nato v českém znění tento přehmat legalizoval. Rozsáhlé konfirmace privilegií se záhy dostalo Mělníku. V pražských městech se snažil udržet rovnováhu mezi oběma největšími městy, porušenou tím, že novoměstští měšťané přišli za vpádu Staroměstských před lipanskou bitvou o svá privilegia. Zůstaly jim jen jejich opisy, jejichž věrohodnost však staroměstští konšelé popírali. Císař prý dal nahlédnout do register královské kanceláře (patrně do kopiáře), kde byly zaznamenány, a vyžádal si i svědectví Vavřince z Březové, který za sporů mezi oběma městy překládal na žádost novoměstských konšelů jejich latinská privilegia do češtiny. Bylo to podivuhodné setkání dvou starců, z nichž jeden, Vavřinec, druhého, krále, smrtelně nenáviděl a ve svém literárním díle i dokonale znectil. Zikmund se při tomto setkání v Karlově koleji zachoval velkomyslně. Podle záznamu, jenž se dochoval na latinském přípisu první z latinských invektiv proti Zikmundovi z roku 1420 (který se sotva může týkat jiné schůzky), císař, „ač tohoto mistra pokáral, přece proti němu nezakročil, ale to, co o něm napsal, zcela prominul, jako by to byla pravda“. 1. října vydal rozsáhlou konfirmaci privilegií Nového Města pod majestátní pečeti a s impozantním výčtem svědků tohoto aktu: nacházíme zde jméno legáta basilejského koncilu biskupa Filiberta z Coutances, slezských vévodů Konráda Bílého Olešnického, Mikuláše Ratibořského a Václava Těšínského, hraběte Oldřicha Celského, Brunora della Scala, generálního vikáře ve Veroně a Vicenze, hraběte Jindřicha z Montfortu, říšského dvorského sudího, Václava z Michalovic, velkopřevora řádu johanitů, a českých pánů Oldřicha z Rožmberka, Menharta z Hradce, Hynka Ptáčka z Pirkštejna, nejvyššího hofmistra, Aleše Holického ze Šternberka, Albrechta z Koldic, hejtmana ve Svídnici, a Petra z Michalovic. V intervalech často jen několika dní následovala do konce roku 1436 potvrzení privilegií Klatovům, Tachovu, Lounům, Sušici, Nymburku, Kouřimi (spolu s povolením držby duchovenských statků) a povýšení Prachatic mezi královská města. Na sklonku roku byla za válečné škody odškodněna Plzeň; jiná katolická města (včetně Chebu a Lokte) se musela spokojit s výhodami z předcházejících let.

Ve znamení obnovy

Patrně ještě v počátcích svatováclavského sněmu, jenž se protahoval a byl prostupován jednáními duchovenstva, začal Zikmund nově obsazovat některé z dvorských i zemských úřadů. Po kancléřství nejdůležitější úřad nejvyššího hofmistra dostal, jak jsme už uvedli, Hynek Ptáček z Pirkštejna; tím bylo dosaženo rovnováhy vzhledem ke kancléři Kašparu Šlikovi – katolíkovi. Bylo třeba obsadit i úřad nejvyššího purkrabího, v této době už považovaný za nejvyšší mezi zemskými úřady, svěřený před časem Oldřichovi z Rožmberka. 5. října jmenoval Zikmund purkrabím předáka konzervativního křídla husitů Menharta z Hradce, muže těšícího se i důvěře koncilních legátů. Podle hierarchie panských rodů měl tento úřad náležet Oldřichovi z Rožmberka, ale z politických důvodů to nebylo únosné. Navíc se Oldřich přes naléhavé císařovy výzvy vytrvale odmítal dostavit ke dvoru. Udržoval však s panovníkem čilý písemný styk. Pokud se jeho jméno vyskytuje na listinách v Praze vydaných, byly zde jen v jeho zastoupení pečetěny. Císař jeho nepřítomnost jako poradce těžce postrádal, neboť Rožmberk vynikal inteligencí, obratností a autoritou svého rodového původu i majetkem jak nad starými královými straníky (včetně Aleše Holického ze Šternberka), tak i nad nynějšími kališnickými spojenci, Menharta z Hradce nevyjímaje. K ochlazení vztahů mezi císařem a Oldřichem přispělo i to, že se Rožmberk zapletl do řady majetkových sporů, v nichž se střetl s osobami, na nichž měl Zikmund zájem, a neostýchal se pracovat ani s padělanými listinami. V listech královně, dožadujících se její přímluvy, však Rožmberk strach, že upadne do nemilosti, jen předstíral. Zikmund vůči Rožmberkovi nemohl jít tak daleko.

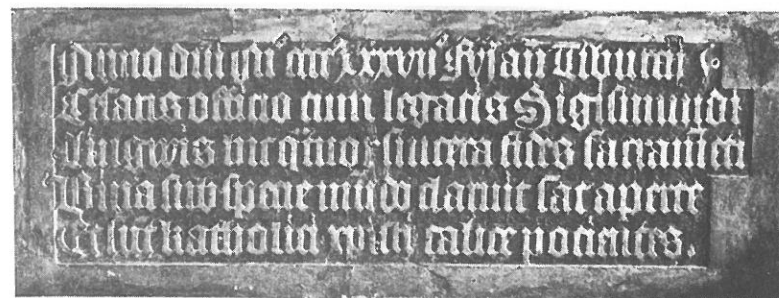
Korespondence mezi Barborou a Oldřichem nám prozrazuje, že římská a uherská královna se rychle orientovala v spletité situaci v zemi a začala se stávat „šedou eminencí“ Zikmundovy české politiky. Za svého prvního pobytu v Čechách byla pro svůj ženský půvab (v němž s ní soutěžila o něco starší švagrová královna-vdova Žofie) jen ozdobou dvora. Na rozdíl od Žofie nebyla v roce 1420 korunována spolu se Zikmundem, a proto titul české královny neužívala. Návrat do Čech před ní otevřel nové perspektivy k ukojení jejích stále nenaplněných ctižádostivých plánů (jež záhy vyjdou najevo). Zikmund s Barbořinou korunovací zatím nespěchal, a to z řady důvodů. Po korunovací by Barboru musel vybavit příslušnými věnnými městy, z nichž důchody zatím sám pobíral. Je možné, že si všiml její agilnosti a stále stoupající

zasvěcenosti do poměrů, a nechtěl její vliv její korunovací zvyšovat ani pro přítomnost, tím méně pro budoucnost. Jako česká královna se po jeho smrti (dokud se nepodaří prosadit Alžbětino a Albrechtovo následnictví) mohla stát regentkou.

I přes patrně častější záchvaty dny zatím ještě nic nenasvědčovalo úpadku Zikmundových životních sil. Panovnická výkonnost Zikmundova byla obdivuhodná. Téměř denně se objevoval při různých zasedáních, jimž většinou sám předsedal, i při jednáních s četnými poselstvy. Z Prahy vyřizoval nejen agendu dalších svých království (uherského i římského), ale zasahoval i do stále komplikovanějších poměrů na basilejském koncilu. Plně se účastnil i rušného dvorského života, jaký Praha celou řadu desetiletí, a to ani za poslední léta Václava IV., nezažila. Vystupoval na veřejnosti při různých ceremonálních příležitostech, například na pontifikálních mších či nešporách v kostele sv. Jakuba (pro svou blízkost Královu dvoru i svou poměrnou zachovalost se stal dvorním kostelem), celebrowaných zpravidla legátem biskupem Filibertem. Vystupoval na velkolepé podívané, jakou bylo slavnostní udílení lén na Staroměstském náměstí: přijímal lenní přísahy opavských vévodů nebo za účasti celého dvora slavnostně do knížecího stavu povyšoval hraběte Oldřicha II. Celského, synovce Barbořina. Konala se rytířská klání, jedno na Kamenném mostě. A byly samozřejmě pořádány četné slavnosti a hostiny v Králově dvoře i v nedalekém Dvoře králové, provázené divadelními představeními, hrami v kostky a v karty i povyraženími s nevěstkami, bydlíci kvůli bezpečnosti v Králově dvoře. Tato část dvorského života nešla kritice rigorózní části husitského duchovenstva i k moralizování náchylných chudších vrstev. Poukazovali na to, že jde o projevy jsoucí v rozporu se čtvrtým článkem pražských artikulů. Dokonce i Rokycana – k císařově nelibosti – káral způsob života Zikmundova dvora.

Problémy náboženské a církevní politiky

Zatímco obnova panovnických práv probíhala v podstatě hladce a také zemský mír se dařilo – s výjimkou vzbouřivšího se Hradce Králové – udržet, řešení otázek náboženské a církevněpolitické povahy, v nichž císař musel brát ohled na všudypřítomné a vševědoucí vyslance basilejského koncilu, bylo obtížnější. Kompaktáta upravovala jen ty nejpodstatnější sporné body v rovině teologické; otevřená zůstávala liturgická stránka náboženského kultu i jeho každodenní praxe.

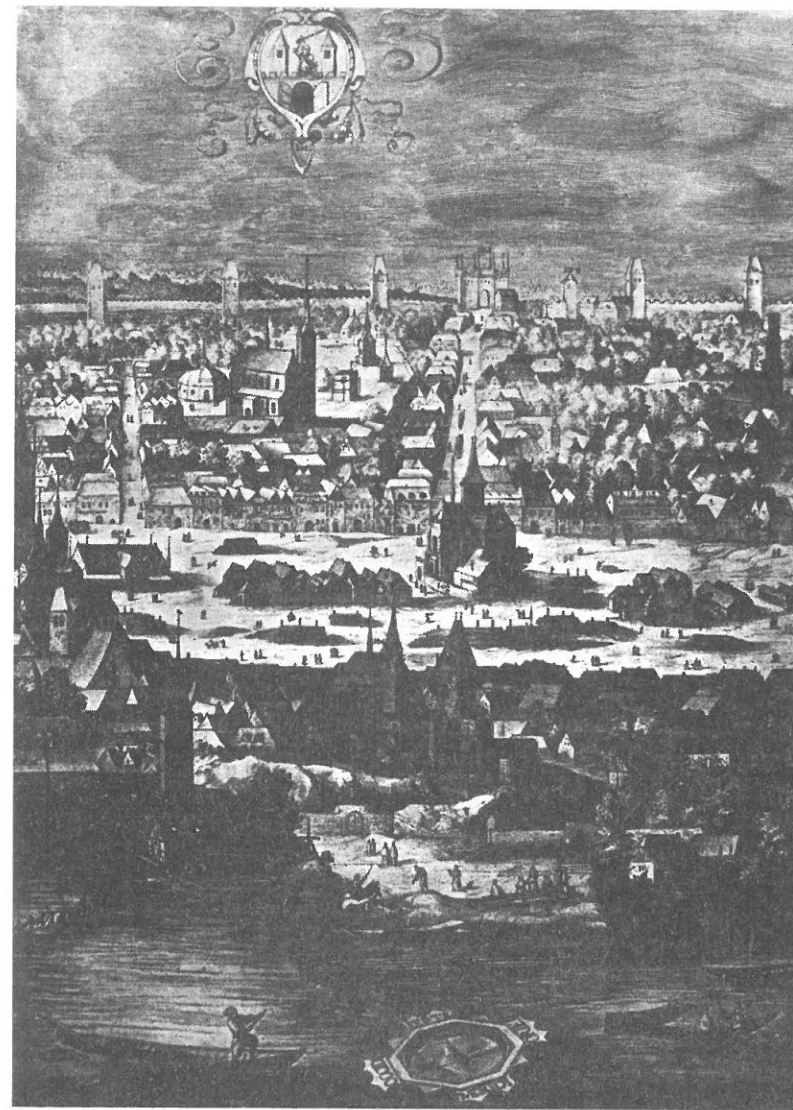

Kompaktátní desky z kaple Božího těla v Praze, kopie z doby kolem roku 1600 (Praha, Národní muzeum)

Pražská arcidiecéze byla stále v situaci „sede vacante“, protože Rokycana ani dva jeho světící biskupové nejenže nebyli vysvěceni, ale ani potvrzení duchovní vrchností, pouze panovníkem. To znamenalo, že nebyl nikdo, kdo by uděloval svátosti, jež příslušely jen biskupovi (břimování, svěcení kněžstva), nebo vykonával liturgické úkony jen jemu vyhrazené (svěcení kostelů, oltářů, hřbitovů aj.). Nebylo také, kdo by plnil úkoly plynoucí z metropolitovy jurisdikční pravomoci v oblasti duchovní správy, zejména kdo by potvrzoval faráře do uprázdněných obrocí. Pokud jde o udělování svátostí a svěcení kněží, byl v Praze řádný biskup – legát Filibert. Ten se také právem ujal břimování a posléze i svěcení kněžstva, a to i utrakvistického. Protesty proti tomu byly neoprávněné. Pokud jde o jurisdikci, nebyl ani on kompetentní. Hlavní závadou bylo, že za tohoto stavu nebylo uplatněno ustanovení kanonického práva – nebyl jmenován administrátor arcibiskupství. Důvody byly politické. Úřadu by se byl rád ujal Filibert,

to však považovalo utrakvistické duchovenstvo za nepřijatelné a chápal to i císař. Kromě těchto sporných otázek musel císař přihlížet i k situaci v samotném kališnickém duchovenstvu. Proti skrytým odpůrcům kompaktát táborského ražení mohl zakročit jako proti rušitelům církevního smíru. Daleko důležitější byl svár mezi oběma proudy husitského kléru – konzervativním, reprezentovaným mistrem Křišťanem, a umírněným, v jehož čele stál Rokycana. Diference mezi legálními utrakvistickými směry neušly legátům; také je mistrně využívali. Věděli, že Rokycanovu volbu nepřijali konzervativci, a to nejen z řad duchovenstva, nýbrž i z řad laiků s žádným nadšením. Protože laikové konzervativního směru měli většinu mezi konšely i ve značné části kališnické šlechty, bylo to signálem, že Rokycana není nenapaditelný. Legáti mohli spoléhat na to, že se Rokycana netěší Zikmundově přízni nikoli z důvodů věroučných (ty byly císaři lhostejné), ale jako zdroj komplikací uvádějících císaře do choulostivých situací. Na jedné straně v jeho vztahu k basilejským legátům a ke koncilu vůbec, na druhé straně zase k husitské veřejnosti, a především k utrakvistickému panstvu, o něž se Zikmund musel opírat. K sympatiím vůči volenému arcibiskupovi nepřispívaly ani pověsti, nepodložené, náležející od nepaměti k nekalým politickým praktikám, například o jakési jeho spoluúčasti na piklech proti císaři a legátům, šířené už počátkem října. Zikmund, ač jim určitě sám nevěřil, jich využil k okázalému napominání konšelů, univerzitních mistrů i duchovenstva k zachování pořádku.

Daleko závažnější byla stížnost legátů císaři z 8. listopadu 1436: po svém dvouměsíčním pobytu v Praze zjistili, že kompaktáta nejsou dosud dodržována, a žádali jej, aby se o to postaral. To bylo pro císaře velmi nemilé. Poukazoval na to, že věci jsou složitější, než si myslel, a že je to věc sněmu (jak rád se nyní schovával za štít zemské obce!); svolá jej, jakmile dosáhne dohody s tábory. Když však byla 18. listopadu dohoda uzavřena, svolal (na 21. listopad) místo sněmu shromáždění legátů s pražskými konšely a některými pány strany podobojí. Legáti si stěžovali, že se dosud někteří kněží přidržují církvi zavrženého Viklefova učení o remanenci (při aktu proměňování při mši se podstata chleba a vína nemění v tělo a krev Kristovu; katolická teologie trvá na transsubstanciaci, předpodstatnění) a že dosud nebyla obnovena liturgie římské církve a její obřady. A že kromě mistra Křišťana není žádný farář v Praze řádně potvrzen biskupem (tato výtku se vztahovala i na Rokycanu v kostele Týnském a na voleného světícího biskupa Martina Lupáče při kostele sv. Havla) a je třeba, aby si potvrzení obstarali od legátů, a konečně že Filibertovi jakožto biskupovi je bráněno v udělování

Kaple Božího těla uprostřed Dobyččího trhu
(dnešního Karlova náměstí),
výsek ze Sadelerova prospektu Prahy z roku 1606;
kaple byla zbořena roku 1791

svátostí, jež mu jako biskupovi přísluší. Utrakvisté nic nenamítali proti tomu, aby těmto požadavkům bylo vyhověno, ale bránili se, že ani koncil nesplnil své sliby v souvislosti s kompaktáty: zatím kompaktáta svými pečetěmi nepotvrdil, ani listy o zachování míru ze strany ostatních vladařů, ani příkazy biskupu olomouckému o přijímání podobojí. Po výměně názorů shromáždění rozhodlo, aby se ke stížnostem obě strany písemně vyjádřily. Kališnická strana tak učinila 26. listopadu. Poukázala zejména na to, že v kostelích, kde se dosud přijímalo podobojí, se tak dále neděje, a žádala legáty, aby tento přehmat vůči kompaktátům napravili. Daleko obsáhlejší byl soupis žádostí legátů z následujícího dne. Podrobně v něm vypočítávali odchylky obřadní praxe kališníků od řádů církve, včetně vybavení kostelů a liturgických zvyklostí při některých svátcích; zejména žádali, aby mše byla zpívána latinsky. Požadovali také, aby byla dodržována ustanovení kompaktát ohledně podávání svátosti oltářní, aby kněží připomínali věřícím, že pod každou způsobou (pod jednou i pod obojí) je celý Kristus, a navíc – což však v kompaktátech nestálo – aby se zdůrazňovalo, že po posvěcení eucharistie při mši se chleba a víno ve svátosti mění v tělo a krev Kristovu. Třetí soubor požadavků se týkal toho, aby faráři byli řádně dosazováni podle kanonických předpisů. Na společné schůzce legátů se zástupci utrakvistického duchovenstva, šlechty a konšelů 28. listopadu vyslovili univerzitní místří souhlas s požadavky legátů, čemuž ostatní přisvědčili. Rokycana a jeho stoupenci si vyžádali odklad pro stanovisko ve dvou věcech – zda číst evangelium a epístoly česky a zda podávat svátosti oltářní dětem (o tom se legáti nezmiňovali, ale vědělo se, že to zamítají). K otázce přizpůsobení liturgie Rokycana požadoval jednomyslný souhlas všeho českého kališnického duchovenstva.

1. prosince se legáti na Zikmunda obrátili s další žádostí: aby kališnické duchovenstvo vydalo osvědčení, že nezastává Viklefovo učení o remanenci. Císař sdělil stanovisko legátů Rokycanovi. Ten podezření odmítl jako neopodstatněné. Legáti však poukazovali na to, že remanence se stále přidržuje mistr Petr Payne. Po mnohých sporech Rokycana vyžadované písemné osvědčení vydal, což legáti prohlásili za postačující. Daleko závažnější byl požadavek potvrzování farářů. Vysvětlili je tak, že zůstali-li naživu někteří staří, biskupem potvrzení faráři, kteří by se chtěli vrátit ke svým kostelům a zachovávat kompaktáta, má se jim to povolit. Bylo jasné, že měli na mysli faráře revolucí vypuzené ze svých far, obsazených nyní faráři nepotvrzenými, kteří by jim tak měli vyklidit své místo. Kde tomu tak nebylo, měly být fary obsazeny kněžími navrženými držiteli patronátních práv a po-

tvrzenými legáty. V praxi to znamenalo, že patronátní pán-katolík mohl navrhnout faráře své víry, ten však byl povinen respektovat kompaktáta. Byla to cesta legální rekatolizace duchovní péče. Šlo o požadavek legitimní ve smyslu kanonického práva, kompaktáty nepopíraného, ale dalekosáhlých politických důsledků – mohl vyvolat pobouření městské veřejnosti. Už tak bylo obyvatelstvo zneklidněno, když se rozhlásilo, že nepotvrzení faráři vlastně neměli právo odpouštět hříchy, což se dotýkalo spásy či ztracení velkého množství lidí. V důsledku toho konšelé i šlechta žádali na legátech, aby tuto záležitost prozatím odložili. Legáti odmítli a hrozili, že odjedou z Prahy a budou si stěžovat u koncilu. Toho se zalekli i husitští sněmovníci a vyžádali si krátký čas na rozmyšlenou.

13. prosince se za předsednictví císaře obě strany sešly znovu. Za husitskou stranu promluvil Přibík z Klenové. Žádal, aby věřící byli zbaveni obav, že dosud jejich kněží neměli právo odpouštět hříchy. Legáti odpovídali vyhýbavě, spoléhajíc zřejmě na malou znalost kanonických předpisů. Každý řádně vysvěcený kněz totiž mohl udělovat rozhřešení, církevní právo to však povolovalo jen farářům, neboť zповěď (vedle křtu a pohřbívání) náležela mezi základní „iura parochialia“ („farářská práva“). Úkon jiného kněze byl tedy vzhledem ke kajícníkovu platný, ale nedovolený. Mistr Václav z Dráchova navrhl rozhlásit, že se kněžství nedosahuje potvrzením, že jde jenom o opatření duchovní správy, s čímž legáti souhlasili. Nebyli však ochotni přijmout další návrh, ten, že se potvrzením legátů neruší podřízenost duchovních Rokycanovi. Na Zikmundovo naléhání pak Václav z Dráchova vyhlásil, že se kněžstvo podřizuje požadavkům legátů. Po těchto jednáních Jan Palomar odejel do Basileje, aby podal zprávu koncilu o výsledcích rokování v Jihlavě. V Praze zůstal jen biskup Filibert a Martin Berruer, děkan z Toursu. Ještě před Vánoce se v pražských kostelích započalo s výzdobou podle požadavku legátů i s některými liturgickými úkony. Konečně si mohl císař oddechnout, že proplul úspěšně úskalím, které mohlo při odporu duchovenstva i kališnické šlechty vyvolat vážný konflikt a ohrozit tak jeho obnovitelské dílo.

Reforma zemského soudu

Aby ve své obnově mohl pokračovat, vypsál v polovině prosince sněm do Prahy k novému roku. Vzhledem k jeho závažnosti tentokrát nejen on sám žádal Oldřicha z Rožmberka o účast. Už před ním urgoval jeho příjezd do Prahy k poradám s ním i s Hynkem Ptáčkem z Pirk-

štejna Aleš Holický ze Šternberka, královnin důvěrník. Tentokrát Oldřich nemohl nevyhovět. Sněm byl zřejmě obeslán velmi početně, neboť s jeho zahájením byla spojena památná událost: po téměř dvaceti letech byla obnovena činnost zemského soudu a současně splněn i očekávaný požadavek stavů – jeho reforma. Týkala se především složení sboru přísedících, jmenovaných dosud pouze ze starobylých panských rodů, tzv. kmetů zemských, a obsazování nejvyšších zemských úřadů; zde se o svá práva hlásila i nižší šlechta. Páni i zemané se dohodli na rozhodčím výroku panovníkově. Zikmund jej vynesl na Staroměstské radnici 26. ledna 1437 na shromáždění šlechty, zástupců měst, legátů, duchovních a univerzitních mistrů, a to jako výrok platný dvě léta. Po této době měl být králem znovu přezkoumán. Z řad pánů měl být obsazován úřad nejvyššího komorníka a nejvyššího sudího, z řad zemanstva pak nejvyššího zemského písaře. Počet přísedících zemského soudu byl stanoven na dvacet, z toho mělo být dvanáct pánů a osm zemanů. Toto rozřešení sporu o „sedání v lavicích“ zůstalo v platnosti celá další desetiletí. O dva dny později obsadil Zikmund zemské úřady. Nevyhověl požadavku, vznesenému už na sněmu svatovalentinském roku 1435, aby úřady byly obsazovány výlučně vyznačící podobou, nýbrž rozhodl přihlédnout ke skutečnému stavu sil. Počet katolíků a utrakvistů nedovedeme zjistit ani přibližně, větší naději má odhad rozlohy území ovládaného katolíky a husity: na katolíky připadala asi čtvrtina území. Vezmeme-li však v úvahu skladbu rozhodující složky – panstva, byl poměr sil obrácený. Rozhodnutí Zikmundovo tedy nelze považovat za nespravedlivé: nejvyšším komorníkem byl jmenován pan Aleš Holický ze Šternberka za kališníky, nejvyšším sudím katolík Mikuláš Zajíc z Házmburka, nejvyšším písařem Aleš Vřešťovský z Rýzmburka, poslední správce zemský za revoluce. Protože Menhart z Hradce byl už o něco dříve dosazen do úřadu nejvyššího purkrabí, náležejícího rovněž mezi nejvyšší zemské úřady, mírně v zemské vládě prevažovali utrakvisté. Mezi dvanácti přísedícími z panského stavu měli však jasnou převahu katolíci, neboť k husitům se hlásila jen hrstka příslušníků starobylých panských rodů. Podle tradice připadlo nej přednější místo Oldřichovi z Rožmberka. Zikmund pečlivě vážil, aby na místa osmi zemanů nejmenoval žádného radikála. V obsazování dvorských úřadů měl král volnou ruku. K dosavadním hodnostem kancléře, hofmistra, podkomořího a maršálka přibyl jako dvorský sudí jeden z jeho předních radů i věřitelů Albrecht z Koldic seděním na Bílině.

Zemský sněm vyhověl Zikmundově žádosti o mimořádnou berni, zdůvodňovanou potřebami udržení řádu a míru v zemi, a to nejen k potla-

čení odbojného Hradce Králové a nejnověji i Jana Roháče z Dubé na Sioně, nýbrž i k zjednání platnosti rozhodnutí zemského soudu v různých sporných majetkoprávních otázkách. Páni a zemané se zavázali obětovat této berni celoroční úrok svých poddaných, přičemž jeho první polovina měla být odvedena do 7. března a druhá do sv. Vavřínce (10. srpna); zástupci měst se usnesli na určité částce podle svých možností. Staré Město pražské se králi z vděčnosti za dosavadní přízeň – nezapomeňme, že mu Zikmund vzpouru prominul! – zavázalo k příspěvku 1 000 kop grošů. S usnesením vypsání daně také souviselo povolení zemské hotovosti, která se měla sejít o sv. Jiří.

Barbořina korunovace

Patně k závěru sněmu (11. února) byla Barbora korunována na českou královnu. Před obřadem vysvětil k tomu pověřený biskup Filibert (stále ještě nebyl potvrzen pražský arcibiskup) znovu katedrálu sv. Víta.

Barbara coniux Si
gismundi

Barbora Celská, druhá manželka Zikmunda Lucemburského,
z Schedelovy *Liber chronicarum*, 1493

Podle Karlova korunovačního řádu asistovala biskupovi abatyše kláštera sv. Jiří, patrně se i s jeptiškami navrátili do kláštera, stejně jako děkan a někteří kanovníci metropolitní kapituly. V jejich povolání mohl Zikmund zcela legálně uplatnit svá patronátní práva. Jan Rokycana nebyl pozván, dostavili se však někteří duchovní konzervativního směru a profesori Karlova učení. Kromě duchovenstva, mezi nímž byl hodností nejvyšší uherský arcibiskup z Kalocse, se korunovace zúčastnili vzácní zahraniční hosté pobývající toho času u dvora (například pomořansko-štetínský vévoda) a početní sněmovníci z řad šlechty i zástupců královských měst. Při korunovační mši přijímala královna, v souladu s korunovačním řádem, pod jednou způsobou; přijímání z kalicha předepisoval řád po francouzském způsobu pouze králi. (Zda se tak stalo při Zikmundově korunovaci roku 1420, nemáme zpráv.) Po obřadu jela Barbora s korunou na hlavě z Hradu až do svého sídla na Starém Městě pražském. Buď od této doby, nebo už dříve používala jako svou rezidenci Dvůr králové. Patrně ještě v den korunovace zapsal Zikmund své choti „k věnné zástavě“ Hradec Králové, hrad a město s rychtou, Albrechtice s příslušenstvím, Chrudim, Vysoké Mýto, Poličku, Jaroměř, Dvůr Králové a město Mělník s příslušenstvím, z nekrálovských měst Teplice s klášteřem a Chotěboř s příslušenstvím, hrady Lichnice a Svojanov s jejich příslušenstvími (o něco později i hrad Potštejn). Navíc získala prezentační právo (právo navrhnout k potvrzení kněze) ke kostelům sv. Mikuláše na Malé Straně a sv. Haštala na Starém Městě pražském, mimo Prahu ke kostelům ve Vtelně, Vysoké, Jílovém, Světcí, Knovízi, Zdicích a v Rakovníku. K tomu pak 60 hřiven týdně z kutnohorské mince. Mezi svědky uvedenými na darovací listině nacházíme vedle vévody Václava Těšínského nejvyšší zemské a dvorské úředníky, z pánů Oldřicha z Rožmberka, Petra z Michalovic a Zikmunda Děčínského z Vartemberka. Důchody z uvedených míst byla královna dostatečně hmotně zabezpečena. Protože svému choti půjčovala peníze ze svého ještě honosnějšího zajištění v Uhrách, skýtal jí tento český majetek později, v dlouhých letech vdovství, za nedobytnosti Zikmundových nekonečných dluhů, skutečnou záchranu.

Na vrcholu moci

28. ledna 1437 byl „ve velké světlici“ na Pražském hradě zahájen chod zemského soudu, jemuž v první den předsedal sám císař. Soud pak zasedal denně, od rána až do večera, do konce února. Vzhledem

k požáru zemských desek roku 1541 bohužel nevíme, co všechno bylo na pořadu dne. Nejčastější agendou byly zřejmě spory o hrady a tvrze, k nimž se hlásilo několik majitelů. V této době také došlo ke konečnému vyřešení vzpoury Hradce Králové. Hejtman Zdislav Mních z Roudnice provedl ve městě převrat a zajal iniciátory povstání kněze Ambrože a známého pražského radikálního kazatele Jakuba Vlka, následovníka Jana Želivského, s dalšími stoupenci. Konečnou smlouvu o podřízení se města králi sjednal Zdislav Mních 21. března 1437. Neminula ho tučná odměna: zápis berně Hradeckého a Chrudimského kraje obnášející 1 000 kop. Odboj proti panovníkovi se tak omezil na Roháčův Sion a několik hradů východočeských radikálů. Konečně mohl Zikmund uskutečnit svůj sen a nasadit zbytky táborského a sirotčího bratrstva nejen z Čech, nýbrž i z opouštěných posádek na Moravě a ve Slezsku (poté co byli přepraveni na 12 velkých lodích do Bratislavy) do boje proti Turkům.

Jaro roku 1437 znamenalo vrchol Zikmundovy obnovy monarchické moci. V podstatě pokojnou cestou (zkorumpováním někdejších předáků polních vojsk i díky podpoře konzervativních představitelů Starého Města pražského a panstva) zlikvidoval ohniska neklidu. Dosáhl toho i tím, že respektoval stavovské požadavky a korektně řešil problémy církevní politiky, neboť odolával tlaku basilejských legátů. Milánský vyslanec hlásil ještě počátkem března svým pánům, že císař je v zemi „dosti oblíben“, jednak prý proto, že se nemstí svým bývalým odpůrcům, a jednak že jim štědře rozdává zástavy církevních i korunních statků. Nezapomněl ani na Mikuláše Sokola z Lamberka, táborského válečníka vyhnutého se bitvě u Lipan – zapsal mu rozsáhlou državu na Moravě v hodnotě 3 000 kop (hrad Hukvaldy s příslušenstvím, město Ostravu a městečka Příbor, Brušperk a Frenštát s řadou vesnic) –, ani na Aleše Vřešťovského z Rýzmburka, novopečeného nejvyššího písaře zemského; tomu zapsal řadu klášterních vesnic v hodnotě 1 500 kop. V neuvedených částkách, jdoucích však nejméně do 1 000 kop, byly takovéto vesnice zastaveny v řadě zápisů Diviši Bořkovi z Miletínka; Hynkovi Krušinovi z Lichtenburka pak v hodnotě 2 000 kop zastavil městečko Miletín. Dalším, vpravdě královským darem poctil kancléře Kašpara Šlika. Jeho nevěstě vévodkyni Anežce Olešnické vydal zástavní listy na hrad a panství loketské, obnášející 7 500 uherských zlatých. Sjednáním tohoto sňatku umožnil Zikmund svému neocenitelnému rádci vstoup do nejvyšší aristokratické společnosti. U muže neurozeného původu, jakým Šlik byl, se to neobešlo bez jistých nesnází. Zikmund i Barbora museli vévodkyni vydat

osvědčení, že toto manželství není na újmu její vévodské hodnosti. Ne vždy tyto zástavy splnily svůj účel, ať už šlo o úhradu dluhů nebo o získání politické podpory legalizací revolučních úchvatů. Někdy zasáhly do zájmové sféry osob, na nichž Zikmundovi záleželo, jako tomu bylo v případě Oldřicha z Rožmberka.

Oldřich, jak víme, se dal nakonec přemluvit a účastnil se novoročního pražského sněmu i zasedání zemského soudu. Poctil svou účastí Barbořinu korunovací a jeho jméno čteme i na listině svědků na věnné listině Zikmundově. V březnu, to už je znovu na Krumlově, jej Zikmund dvakrát upomíná, že dosud neodevzdal berni. Jsme v počátcích nové Rožmberkovy obstrukce. Nevyhověl ani Barboře, aby na její útraty dopravil z Lince dva sudy vína, poslané jí tam Fridrichem Rakouským. Olej do ohně nevěle přilila opětovná zástava Kostelce (u Milevska), patřícího probošství kláštera Břevnovského, bratřím Janovi a Václavovi Zmrzlíkům ze Svojsína, synům známé osobnosti z počátků husitství, kteří jej připojili k hradu Orlik, rovněž jim zastavenému. Oldřich však obyvatele tohoto statku „holdoval“, tj. jako pozemková vrchnost násilím nutil k poslušnosti. Sváděl to na jejich příslušnost ke Zvíkovu od času, kdy mu hrad tamní purkrabí Kunát Kaplír z Sulevic (někdy roku 1432) postoupil. Nedbal na Zikmundovy výzvy, aby toho zanechal, a odvolával se na Kaplířovo svědectví. Jak císaři docházela trpělivost, čteme v jeho vzrušeném listu: „Pro Hospodina! Sám to vieš, žeť jest Kunát jinak toho neměl nežli holdem, jakož ta léta každý, což najvíc mohl, jest osáhl. Ale poněvadž jsme s raddů všie země a zvlášče tvú tak na tom zuostali, že mají ti holdové pominúti a Zmrzlíkovi to jest zapsáno, prosímeť, neostavuj nás v jiném, ať to, což svoleno jest, jde před se.“ Zda Rožmberk vyhověl, nevíme; další stížnosti se pak neobjevily. Horší bylo, když Zikmund zastavil významnému členu rožmberské klientely zemanu Janu Smilovi z Křemže městečko Volary kapituly vyšehradské s několika vesnicemi kláštera sv. Jiří, město Prachatice vyšehradského probošství a některé vesnice kláštera Zlatá Koruna, obnášející 3 000 kop. Bylo na pováženou, že král v případě Prachatic sáhl k zástavě města, které nedávno povýšil na královské. Především však vkročil do oblasti, na niž si Oldřich – neprávem – činil nárok: na Volary a Prachatice na základě padělaných listin, na zlatokorunské vsi přehlížením toho, že mu byla zastavena pouze klášterní berně. Rozpoutal se zápas trvající řadu let (o Volary přišel Jan Smil z Křemže roku 1439, Prachatice byl donucen vydat Oldřichovi roku 1444). Nakonec (1447) dal Oldřich svého neposlušného zemana stít mečem. Tyto spory, znevažující Zik-

mundovu autoritu jako panovníka, vážně narušily přátelské vztahy mezi králem a prvním magnátem země; ty už nikdy nebyly plně obnoveny. O to víc projevovala zájem o Oldřicha královna Barbora.

Jinou povahu měly listiny adresované městům, sledující upevnění vrchnostenských práv a projevující pochopení pro utrpěné škody. Hned na počátku potvrdil Zikmund privilegia původně arcibiskupskému Českému Brodu a záhy nato jej povýšil mezi města královská. Propůjčil mu i nový městský erb: bílou městskou zeď s branou a nad ní bílou věž s červenou sedlovou střechou a zlatými makovicemi na modrém štítě. Vpravo od věže byl zlatý štítek s černým dvouhlavým orlem jakožto erbem římského císařství, vlevo pak červený štítek s dvouocasým stříbrným lvem jako erbem českého království. Kdaň v náhradu válečných škod osvobodil na šest let od královské berně, Kolínu, Ústí nad Labem a Vysokému Mýtu potvrdil privilegia. Pod zlatou bulou konfirmoval i rozmnožil výsady městu Chebu včetně vynětí z pravomoci zemského či říšského soudu. Vedle už zmíněných tří privilegií poskytnutých městu Tábor zapsal král dvě vsi probošství litoměřického Litoměřicům, Písku povolil po třicet let si odepisovat z roční královské berně 75 kop (platil pak jen 100 kop), aby se vymanil z obecních dluhů, arcibiskupským Rokycanům rozšířil privilegia Václava IV. a arcibiskupa Zbyňka Zajíce z Házmburka o právo svobodné volby městského rychtáře. Tím chtěl Zikmund naznačit, že právo, o něž krále chtěla připravit revoluce, lze získat pokojnou cestou panovníkovou milostí. Privilegia potvrdil i Stříbru, Vodňanům a Domažlicům – se zdůrazněním Karlovy výsady na svobodnou rychtu. Tři privilegia se dotýkala hospodářských záležitostí měst. Dvě byla určena Chebu. Tři dny po vydání zlaté buly povolil Zikmund Chebským dovážet obilí a ovoce z Čech, třebaže vývoz těchto komodit byl vzhledem k všeobecné nouzi zakázán, se zdůvodněním, že jsou součástí zemí České koruny. Druhé privilegium, odstoupení královského solního monopolu i ungeltu z obilí a veškerého zboží ve prospěch města, mělo napomoci oddlužení Chebu; do dluhů město upadlo proto, že muselo vydávat značné částky na udržování velkého počtu žoldněřů. Třetí privilegium se týkalo potíží Kutné Hory – nedostatku kvalifikovaných pracovních sil v hornictví a hutnictví. Původní německé obyvatelstvo totiž z města uprchlo nebo z něho bylo vypuzeno a noví čeští obyvatelé je nebyli s to nahradit. Problém byl v tom, že už v Brně vyhověl Zikmund žádosti měst, aby nebyla nucena přijímat zpět vyhnané a odběhlé a vracet jim majetek, čímž byla revolučnímu aktu zjednána právní platnost. Už za revoluce se ukazovala právě v Kutné

Hoře potřeba výjimky; tuto výjimku městu poskytli ve svém privilegiu Aleš Vřešťovský z Rýzmburka jako zemský správce 2. listopadu 1434. Přiznal tím městu právo vybírat si z uprchlíků, kteří by se chtěli vrátit, a přijímat je. Jejich příliv nebyl však asi natolik vydatný, aby mohl povznést těžbu „v pokladu a kletotě království“, k čemuž se Zikmund v Jihlavě rovněž zavázal. Muselo být umožněno navrácení „starých Horníků“. Původně se proto o dohodu s „novými Horníky“: obě skupiny měly napříště tvořit jednu obec. Navrátilcům byla vrácena veškerá práva a svobody a prominuty všechny platy, aby mohli lépe „hory vyzdvíhati“. Privilegium se odvolává i na rady „nových Horníků“, které lákaly zisky ze stoupající těžby stříbra, že zvýšení úrovně těžby je možné jen „navrácením starých Horníků“, kteřížto hor a doluov jsou svědomí“. Navrátilci se „staří Horníci“ mohli zůstat katolíky a neměli být nuceni k přestupu. K bohoslužbám jim byl vyhrazen kostel sv. Barbory, ostatní kostely měly zůstat straně podobojí. Pokud jde o restituci zabaveného majetku, měly být sjednány dohody s novými majiteli na základě výroku rozhodčích navržených oběma stranami. Případné neshody měl rozsoudit vrchní rozhodčí – nejvyšší mincmistr Jan ze Soutic. Podrobnosti majetkových restitucí domů, vinic, zahrad, luk a jiných věcí vyhlásil na Pražském hradě 30. září 1437 nejvyšší mincmistr před císařem a jeho radou Vilémem z Nečtin a staroměstským měšťanem Pešíkem z Chlístova jakožto pověřenci obou stran. „Staří Horníci“ se měli ke svým právům přihlásit nejpozději do půl roku ode dne smlouvy. V případě neshod mezi stranami měla rozhodnout s konečnou platností sama trojice rozhodčích. Ukázalo se, že podobných případů je víc, než se čekalo. Spory o domy se vlekly dlouho a ukončil je až nový výrok mincmistra Jana ze Soutic (1454). Původní němečtí měšťané či jejich dědici zůstali však ve městě v menšině a poznenáhlu splynuli s českým prostředím; němčina se vytratila z městských knih.

X. Na sklonku vlády (1437)

... ačkoli zdrav jsa na těla a požívaje dobrého rozumu, však přesto obávaje se v těchto časích nejistých, zvláště pak po smrti císaře Zikmunda, rozličných puotek a příhod, poněvadž neviem, skuoroli budem pána mieti a krále budúcieho v té zemi čili nic.

Tak zdůvodnil
podkomoří Jan z Kunvaldu († asi 1441),
proč se odhodlal 22. července 1437
sepsat svou poslední vůli

Příčiny rostoucího neklidu

Za příčinu rostoucího neklidu v zemi od jara 1437 se všeobecně považuje zvýšený tlak basilejských legátů na obnovu postavení římské církve ve všem, co nebylo výslovně uvedeno v kompaktních úmluvách, a rostoucí odpor utrakvistické veřejnosti proti tomu. Příznačným byl požadavek, který legáti přednesli v soukromé audienci císaři: aby zakázal po celém království vyznávat Viklefovo učení, aby vyhlásil, že nikdo nesmí být nucen přímo ani nepřímo přijímat pod obojí způsobou, aby se zasadil o obnovu bohoslužeb, zejména v Praze, a aby církevní statky nebyly ponechávány v zástavách. Zikmund vyhověl jen žádosti o obnovení bohoslužeb a naznačil i obnovení klášterů, ostatní žádosti odsunul na pozdější dobu. Ještě před polovinou února došly do Prahy buly basilejského koncilu, vydané 15. ledna na základě Palomarovy referátu. V prvních dvou koncil potvrdzoval kompaktní a všechny ujednání ve věcech církevních ukončená v Jihlavě. Další tři vyzývaly císaře, aby netrpěl přijímání podobojí u dětí a aby vyslal ke koncilu mistra Petra Payna, přívržence Viklefova učení, a oznamovaly termín koncilního jednání o spasitelnosti kalicha (10. března). Texty všech bul byly předány císaři, ale na přání legátů pouze dvě z nich byly

přečteny stavům a duchovenstvu, shromážděným 14. února před Zikmundem. Rokycana ještě téhož dne odevzdal císaři soupis všeho, co dosud koncil nesplnil, aby mohla kompaktáta plně vstoupit v život, a oč už se před časem žádalo: list sousedním vladařům o zachování míru, list o přijetí Čechů za pravé syny církve a zákaz jejich osočování pro přijímání z kalicha a nařízení katolickým duchovním o povinnosti podávání z kalicha podle sjednaných dohod, nedodržované zejména olomouckým biskupem.

Tyto oprávněné požadavky odbývali legáti poukazem na to, že ani strana utrakvistická nesplnila všechny závazky: že nebyly obnoveny liturgické řády v celé zemi, nýbrž jen v Praze. Proto bylo svoláno do Prahy na 3. březen 1347 shromáždění ultrakvistického duchovenstva i některých laiků z celého království. Císař v jeho zahájení apeloval na dodržování kompaktát, což mohlo být chápáno jako výzva oběma stranám. Jednání o obnově kostelních pořádků proběhlo v podstatě bez problémů. Byl přijat i požadavek, na němž se usneslo pražské duchovenstvo, aby návrat ke staré liturgické praxi nebyl na újmu přijímání dětí a čtení epištol a evangelia v českém jazyce. K tomu se legáti odmítli vyjádřit, neboť prý k tomu nedostali od koncilu žádné instrukce. Zamlčeli, že koncil přijímání dětí zamítl, avšak teprve nyní přiznali, že už byl stanoven termín basilejského jednání o spasitelnosti kalicha a že pro jeho krátkost odeslali žádost o jeho prodloužení. Sjednaná dohoda o obnově liturgických a kostelních pořádků byla potom v mnoha exemplářích rozesílána po celé zemi. Duchovní, kteří ji nebyli ochotni plnit, měli být zbaveni svých míst. V této souvislosti císař vyslovil přání, aby byla dořešena církevní příslušnost Tábora na základě výroku čtyř rozhodčí. Protože však dva z nich, mistr Petr Payne a Martin Lupáč, nebyli přítomni, byla záležitost odložena. Nikdo netušil, že bude vyřízena (za jiné a pro Tábor nepříznivé situace) až roku 1444. Po skončení sjezdu duchovenstva odejel druhý basilejský delegát tourský děkan Martin Berruer do Basileje, aby zde podal zprávu o situaci, takže v Praze zůstal jen biskup Filibert. Zikmundově žádosti, aby byl počet členů basilejské delegace ještě rozšířen, koncil nevyhověl.

Vedle prosazování obnovy liturgických pořádků přikročil Filibert (s císařovým souhlasem) k neméně důležité obnově řeholního života. Řeholníci se jen nepatrně podíleli na duchovní správě, vyhrazené světskému kléru, nicméně sama instituce klášterů byla od počátku trnem v oku husitů všech směrů. V Praze se udržely jen dva kláštery, ty, jejichž představení se podvolili praktikovat podávání eucharistie pod obojí způsobou – benediktinský v Emauzích a benediktinek u Sv. Anny

(zde byly soustředěny jeptišky z jiných ženských klášterů, pokud přijaly utrakvismus). Zásah revoluce do řeholního života v Praze i celé zemi byl obrovský. Všimneme-li si jen nejvýznamnějších řádů, pak z benediktinských klášterů zůstaly navždy v ruinách konventy v Postoloprtech, Vilémově, Ostrově, Podlažicích a Opatovicích, kláštery v Břevnově a na Sázavě se jen těžce vzpamatovávaly. Z premonstrátských klášterů neobnovil řád už Litomyšl ani Louňovice. Z klášterů cisterciáckých se zachoval pouze klášter ve Vyšším Brodě. Navždy zanikly i konventy augustiniánů-kanovníků v Sadské a Jaroměři, obnovené konventy v Roudnici a v Rokycanech jen živořily, přečkal jen konvent v Třeboni. Ještě více byly postiženy konventy žebravých mnichů v husitských městech – udržely se (stejně jako řády rytířské) jen ve městech, jimž se revoluce vyhnula. V Praze došlo k obnově minoritského konventu u Sv. Jakuba a augustiniánů-poustevníků u Sv. Tomáše, na Pražském hradě pak kláštera benediktinek u Sv. Jiří. Nepříznivý ohlas na návrat byl větší, než odpovídalo skutečné obnově klášterů, vesměs se nacházejících v rozvalinách. Výhled jejich opravdového fungování byl velmi dlouhodobý. U většiny k tomu až do pobělohorského převratu nedošlo vůbec. Bylo už v samotné povaze významu a lidnatosti pražských měst, že zde pokusy o obnovu řeholního života budily největší rozruch.

Už jsme se zmiňovali, že kostel sv. Jakuba se stal dvorním kostelem, ale z mnichů se navrátilo jen několik jedinců. Biskup Filibert zde také biřmoval. Zejména velikonoční týden počínající 24. března Květnovou nedělí byl příležitostí k tomu, aby navrátilivší se kapitulní kanovníci započali v katedrále sv. Víta chorální bohoslužby. Císař ze své pravomoci patrona obnovil opět metropolitní kapitolu s místy pro dvanáct kanovníků a stejný počet jejich zástupců. Protože statky kapituly byly rozchváteny, přislíbil, že kanovníky zaopatří platem po jednom zlatém týdně a jejich vikáře půlzlatým. Rozhodl se k tomuto účelu použít výnosu mimořádné berně, z jejichž prostředků chtěl vykupovat duchovenské statky. Byl to ovšem přehmat, neboť sněmem schválená berně byla určena k zajištění zemského míru, a ne k podobným účelům. Biskup Filibert nezapomněl ani na závazek, který vyplýval z jihlavských smluv, a začal na Bílou sobotu v kostele sv. Jakuba se svěcením kněžstva podobojí, zatím ještě svěcením nižším (akolytů a jáhnů). Vedle obvyklých přísah je zavazoval slibem nepodávat svátost oltářní dětem, přestože tato otázka byla dosud považována za nerozhodnutou. Že ji koncil zamítl, bylo stále ještě zatajováno.

Filibertovy kroky, zaštitěné Zikmundovým souhlasem, vyvolávaly

odpor, a to dokonce i konzervativců v čele s mistrem Janem z Příbrami, odpůrcem Rokycanovým. Příbram si vyžádal spolu s konšely obou pražských měst a s univerzitními mistry audienci u císaře za přítomnosti Filibertovy a předložil mu soupis stížností na nedodržování jihlavských úmluv: mnozí faráři navrátili se do svých pražských farností odmítají podávat svátost oltářní pod obojí způsobou a závazek kompaktát neplní ani kněží olomoucké diecéze. Stěžoval si také na šíření nemravnosti ve městě, včetně hazardních her a trpění nevěstek (to se především vztahovalo na život dvora). Protože Filibert nebyl této kritice přístupný, vyžádal si Jan z Příbrami další audienci u krále bez legátovy přítomnosti. Zde uvedl, že mezi lidmi panuje velké pobouření pro příchod kanovníků a řeholníků. Zikmund se rozzlobil. Vyhrožoval odchodem ze země: dodržuje přece jihlavské ustanovení, že k návratu řeholníků nemá dojít bez souhlasu konšelů či obce, ale tam, kde je sám vrchností, jako na Pražském hradě, může mít přece své kněze. Novoměstští konšelé jej pak ujistili, že k obnově klášterů dají souhlas. Je možné, že podobně došlo později k obnově některých klášterů i na Starém Městě pražském.

Na sklonku března přišel do Prahy souhlas koncilu s posunutím termínu jednání o spasitelnosti kalicha, k němuž byli už před časem určení Jan z Příbrami a Prokop z Plzně. Protože Filibert žádal, aby mu byl doručen seznam kněží, kteří v rozporu s kompaktáty nechtějí podávat pod obojí způsobou, byla na 7. dubna před císaře svolána schůze duchovenstva, konšelů i šlechty. Rokycana na ní předal seznam provinivších se kněží a Filibert přislíbil, že je k dodržování kompaktát přiměje. Na pořadu bylo i vyslání delegace do Basileje. Císař naléhal na Rokycanu, aby se rovněž jednání účastnil. Ten však k nelibosti císaře pro narážku na nejistotu svého osudu na concilu (i přes naléhání Prokopa z Plzně) rozhodně odmítl.

Přímo manifestací obnovy liturgických řádů bylo v pátek 12. dubna slavení svátku Svátosti v kapli Božího těla na Dobyčím trhu (dnes Karlovo náměstí), zavedeného Karlem IV. Svátostmi se rozuměl poklad úctyhodných relikvií Svaté říše římské a Českého království, chovaný na Karlštejně. K říšským relikviím patřil především ostatkový kříž s částí kopí sv. Longina (probodnuvšího bok Kristův), hřebem protknutým Kristovy nohy a s úlolkem dřeva z kříže, koruna sv. Karla Velikého a některé další ostatky a památky. Ke „svátostem Koruny české“ se počítal velký český ostatkový kříž, který dal zhotovit Karel IV., obsahující další relikvie utrpení Páně (zejména trny údajně Kristovy koruny darované francouzským králem), menší kříž věnovaný

Urbanem V., tabulový obraz Kristovy tváře otisknutý do roušky podané sv. Veronikou (odtud zvaný „Veronika“) a řada dalších ostatků. Říšské ostatky vyvezl Zikmund na sklonku roku 1422 (patrně spolu s velkým křížem) ze země; byly potom uchovávány na různých místech v Uhrách a ve Vídni a nakonec trvale v Norimberku. Zikmund se v jihlavských úmluvách slíbil postarat o jejich uložení podle práva. Vrátil oba karlštejnské kříže a korunovační klenoty. Jedině tato česká část mohla tedy být předmětem nynějšího uctívání. Ještě ve čtvrtek ji u Strahovské brány (v nynější Nerudově ulici) převzali Malostranští a ve velkém průvodu, jehož se účastnil i císař, přenesli přes most k Staroměstské mostecké věži. Zde ji převzali staroměstští konšelé a patrně v Zderazské bráně (u dnešního Perštejna) předali konšelům novoměstským; ti ji nesli až ke kapli Božího těla (zbořené roku 1791). V sváteční den celebrou za účasti císaře a královny biskup Filibert v kapli mši. Po ní potom došlo na postupné veřejné ukazování jednotlivých ostatků shromážděným účastníkům; byly označovány jménem a popisovány v jazyce latinském, českém, německém a maďarském. Obřad doprovázely litanie a předepsané modlitby. Protože stále nedocházela koncilní bula o přijetí utrakvistů do společenství církve, vyhlásil císař, že podle kompaktát jsou Čechové a Moravané přijímající tělo Boží a krev věrní křesťané a praví synové církve. Texty kompaktát, vtesaných potom do dvou kamenných desek upevněných v kapli, byly přečteny v latině, češtině, němčině a maďarštině.

Odpoledne téhož dne (12. dubna 1437) se (opět za přítomnosti panovníka) konalo v Karlově koleji shromáždění všeho duchovenstva z celého království. Zde měly být uvedeny v chod dosud chybějící články duchovní správy, tj. děkanství. Přikročilo se k volbě děkanů z řad už potvrzených farářů; jejich úkolem bylo bdít nad dodržováním dohodnutých kostelních pořádků a zachovávání kompaktát. V 13 děkanátech se nenašel žádný potvrzený kněz, takže místa zatím zůstala neobsazena. Nepotvrzení faráři byli pod pohrůžkou vyloučení z duchovní správy vyzváni, aby si opatřili, dokud nebude potvrzen arcibiskup, potvrzení u legáta. Z rozkazu Filiberta i císaře byli duchovní označení Rokycanou, že neplní jihlavské dohody, obesláni na následující den do shromáždění a napomenuti. Hned prvního dne této synody potvrdil Zikmund privilegia pražského vysokého učení, aniž by bral ohled na to, že jeho zrušení kostnickým koncilem nebylo dosud odvoláno, využívaje opět zakladatelských práv. Plnil tím alespoň v rovině právní částečně svůj slib z Jihlavy, že se zaslouží o zvelebení univerzity.

Usnesením synody duchovních o vyloučení nepotvrzených farářů

z duchovní správy se sevřel kruh i kolem Rokycany; i on na své týnské faře k nim patřil. Počítalo se s tím, že jako volený arcibiskup nebude považovat za důstojné, aby se u legáta o faru ucházel. 24. dubna byl na týnskou faru potvrzen rektor univerzity mistr Jan ze Soběslavi zvaný Papoušek. Cesta k úplnému vytlačení Rokycany z čela duchovní správy byla nastoupena. Svůj vliv mezi utrakvistickým duchovenstvem mohl prosazovat už jen vahou své osobnosti a svých dosa-
vadních zásluh. Ještě předtím se Zikmund musel vyrovnat s koncilními bulami požadujícími postavení mistra Petra Payna před soudní tribunál basilejského koncilu a zákaz dětského přijímání. První požadavek obešel a splnil po svém. Povolal s Filibertem anglického mistra i tábořského kněze Václava Korandu, zdržující se toho času v Žatci, spolu s tamními měšťany na 15. duben do Karlovy koleje; zde se měli podřídit jihlavským úmluvám a nedávným synodálním usnesením. Když oba odmítli, vypověděl císař mistra Payna ze všech korunních zemí jako cizince. Kněz Koranda se měl pod trestem utopení navrátit do Tábora a nikde jinde neměl působit. V otázce druhé buly, týkající se dětského přijímání, kdy jenom pověsti o zákazu vyvolávaly pobouření, zejména žen, navrhl Zikmund za legátova souhlasu odklad do konečného rozhodnutí koncilu v souvislosti s jednáním o spasitelnosti kalicha.

Naše prameny považují události tehdejšího náboženského a církevněpolitického života za střed dění. Zdá se však, že na rozdíl od vzrušení v řadách kléru a pražského obyvatelstva vyrůstal stoupající neklid v řadách šlechty i z jiných kořenů. V majetkoprávních záležitostech panovala i nadále zvůle, o níž nejpřesvědčivější svědectví vydávalo chování Oldřicha z Rožmberka. Šířily se názory, že autorita krále nestačí na to, aby přehmatům byla učiněna přítrž. Povážlivá byla i skutečnost, že pokračovalo povstání Jana Roháče z Dubé na Sionu. Teprve začátkem května se sešla zemská hotovost, jejíž velení svěřil Zikmund svému hofmistru Hynku Ptáčkovi z Pirkštejna, Roháčovu příbuznému. Očekávalo se, že se Ptáček s Roháčem snáze a bez velkých ztrát na životech dohodne. Význam výpravy zdůraznil Zikmund tím, že osobně s celým dvorem doprovodil vojsko před městskou bránu. Neklid vyvolávalo i to, že se ještě v průběhu roku očekával panovníkův odjezd do Uher, zřejmě na delší dobu. Objevily se spekulace o režimu místodržitelství a snahy usilovat o zajištění stavovských práv.

Rokycanův útěk z Prahy

Tímto neklidem byl poznamenán sněm zahájený spolu s druhým zasedáním zemského soudu 24. května. Ani tentokrát se Oldřich z Rožmberka sněmu neúčastnil, přestože jej pozval císař i královna; panovník tak ztratil oporu, kterou mu mohla poskytnout Rožmberkova autorita. Král sněmu předložil tři návrhy: aby bylo vysláno poselstvo ke koncilu k dokončení jednání o kompaktech; aby byla na základě usnesení předcházejícího sněmu o potírání odbojníků schválena zemská hotovost proti Roháčovi; aby došlo k vyúčtování minulým sněmem povolené berně, protože z ní bylo odvedeno zatím jen 2 300 kop. Pokud jde o berni, necítili se zemané za svůj stav vázání usnesením, protože prý bylo přijato, až když už většina z Prahy odjela. Hlásili se proto jen k první polovině daně; údajně ji odvedli, ale vytýkali, že byla použita k jiným účelům. A žádali, aby byli osvobozeni od druhé poloviny. Také z řad zemanů se ozýval požadavek, aby nebyli nuceni k vojenské službě proti zemským škůdcům, leč za plat. V dané situaci se v tom skrýval nejen jejich odpor proti účasti na tažení proti Roháčovi, ale i záměr oddálit je, protože věděli, že na žold Zikmund peníze nemá. Nejvíce rozruchu přinesl první bod. Znovu se rozvinul spor o přijímání dětí: zda mají pravdu legáti, že byl rozřešen už v kompaktech, a to ustanovením, že kalich se má podávat „osobám, které v létech rozumných jsou“, nebo zda má poselstvo vysílané na koncil žádat rozhodnutí na základě „Soudce chebského“. Veřejnost stále ještě nebyla seznámena s tím, že koncil už spor rozhodl.

Daleko závažnější bylo rozvíření církevněpolitické otázky Rokycanova arcibiskupství, v níž se kromě samotného Rokycany exponovali sněmovníci z řad zemanstva a měst. 10. června se jejich zástupci dostavili do Karlovy koleje a přednesli Filibertovi naléhavou žádost o obsazení arcibiskupství nebo jmenování administrátora jakožto podmínky přijetí kompakť. Bylo dohodnuto pokračovat v dalším jednání před císařem. Hned následujícího dne položila na zasedání sněmu na Pražském hradě delegace sněmovníků ze všech stavů před panovníkem Filibertovi otázku, zda je v jeho pravomoci potvrdit administrátora nad pražským arcibiskupstvím. Když je Filibert ujistil, že má pravomocí papežského legáta, přikročili po krátké poradě k volbě administrátora. Většina, především páni a pražští konšelé, se rozhodla pro Křišťana z Prachatic, menšina pro Rokycanova stoupence mistra Václava z Dráchova. Císaře i legáty požádali o Křišťanovo potvrzení.

Legát byl takovým vývojem překvapen. Obával se, že se mu tak správa katolického duchovenstva vymkne z rukou, nemluvě o tom, že se administrátorem chtěl stát sám. Vyžádal si proto čas na rozmyšlenou, ale příliš dlouhou dobu mu stavové nedopřáli. Získali na svou stranu i Zikmunda. Ten vyzval legáta ve jménu svém i celé země, aby administrátora potvrdil. Filibert tak nakonec před celým sněmem učinil, ale vymínil si jisté podmínky, jež neznáme. Pravděpodobně spočívaly v tom, že se administrátorova pravomoc bude vztahovat jen na utrakvistické duchovenstvo. Odpor Rokycanových stoupenců, odvolávajících se na to, že složili slib poslušnosti Rokycanovi jako volenému arcibiskupovi a jinému se nemíní podřídít, a žádajících odklad do nové porady duchovenstva, Zikmund obratně zlomil: předložil záležitost k posouzení celému sněmu. Jeho většina, nepochybně vahou panských hlasů, rozhodla setrvat na schváleném administrátorovi. Zikmund poté 16. června svolal všechny univerzitní mistry a duchovní na Pražský hrad a oznámil jim, že jmenoval mistra Křišťana z Prachatic administrátorem do té doby, než bude pražský arcibiskup potvrzen papežem. (Stalo se tak, jak známo, až roku 1561.) Tato epochální událost znamenala legální osamostatnění kališnické církevní organizace, a tedy koexistenci dvou vyznání i v rovině církevněsprávní. Ještě téhož dne odpoledne uprchl Rokycana s pomocí Diviše Bořka z Miletínka z Prahy a uchýlil se na Bořkův hrad Kunětickou Horu. Ze strachu před Zikmundovým hněvem odešla spolu s ním řada Rokycanových stoupenců.

Jakými usneseními květnový sněm ve věci berně a zemské hotovosti skončil, přesně nevíme. Jisté je, že berně byla vybírána i nadále a odváděna i za druhý termín, tj. k sv. Vavřinci. Pokud jde o zemskou hotovost, sešla se v malém počtu, takže ještě koncem června vybízeli císař Oldřicha z Rožmberka, aby poslal své lidi. Oldřich tak ani na druhou výzvu neučinil; vylouval se, že má sám co dělat se sebou.

Královna proti zeti

Někdy počátkem července odejel Zikmund na zasedání říšského sněmu, svolaného jím do Chebu. Kromě vyřizování vlastních záležitostí se měl sněm zaobírat i další krizí vztahů mezi basilejským koncilem a papežem Evženem, která hrozila novou roztržkou v církvi. Místodržícími po dobu své nepřítomnosti jmenoval královnu Barbaru a nejvyššího purkrabího Menharta z Hradce. Na chebském sněmu se Zikmund také pokoušel dostát svému slibu z Jihlavy, že vybaví ze

zástav hrady a města, které se dostaly do rukou míšeňských markrabat a bavorských vévodů. Neměl však úspěch, protože výkupní částky přesahovaly jeho finanční možnosti. (Podařilo se to částečně až po letech Jiřimu z Poděbrad.) 21. července také v Chebu Zikmund vystavil glejty pro členy poselstva, které z Prahy vyjelo před třemi dny do Basileje. Kromě už zmíněných univerzitních mistrů Jana z Příbrami a Prokopa z Plzně v něm byli z pánů Petr z Vartemberka, ze zemanů Příbík z Klenové, ze stavu městského Matěj Louda a Václav Březka. Oba hlavní vyjednavače vybavila univerzita plnou mocí pro jednání jak o spasitelnosti kalicha, tak o přijímání dětí. Měli si rovněž vyžádat od koncilu už uvedené a stále nevyhotovované buly a přimlouvat se za to, aby koncil neumdléval v díle církevní reformy. Poselstvo mělo početný doprovod, který zdůrazňoval jeho oficiální charakter.

Barboře se splnil sen podílet se alespoň částečně na vládě, ale důležitější pro ni bylo, že mohla využít Zikmundovy nepřítomnosti k prosazení dalekosáhlejšího plánu – pro plán zvrácení císařova záměru prosadit na český trůn nenáviděného zetě Albrechta Rakouského. K jednáním vedeným ve vši tajnosti bylo však třeba součinnosti Oldřicha z Rožmberka. Významným svědectvím je Barbořin list Oldřichovi z 1. července. Reaguje v něm na (nedochované) Oldřichovy výmluvy týkající se pozvání do Prahy. Lituje jeho nemoci, ale naznačuje, že té se příliš nevěří. Oznamuje, že po různých poradách za ním přijede pan Aleš Holický ze Štemberka. Protože z pozdějšího vývoje víme, že pan Aleš byl stoupencem kandidatury Jagellonců na český trůn, a tedy Barbořiným spojencem, šlo zřejmě o to získat pro tyto plány i Rožmberka.

Nástupnická otázka tížila Zikmunda dlouhá léta. Dá se říci, že jeho lpění na návratu na český trůn, pro nějž nelitoval obětí ani ústupků, souviselo z valné části s přesvědčením, že jedině v Praze bude moci zajistit dědictví své dceři Alžbětě a zeti Albrechtovi, jak se už stalo v Uhrách. Pochopil, že na rozdíl od Uher, kde musel přemoci odpor ke králi-cizinci, k tomu v Čechách přistupuje ještě závažnější averze, odpor ke králi-katolíkovu. Na rozdíl od Zikmunda ke katolíkovu bojovnému, osvědčivšímu svůj postoj nejen v moravském markrabství, nýbrž i na českém válečném poli. Albrechtovy kladné rysy, například příměstnost, bezelstnost a na rozdíl od tchána střídavý život, ustupovaly do pozadí. Bylo zřejmé, že na něho jako na krále bude mít vliv především katolické panstvo. Zcela odmítavé stanovisko k němu zaujal Tábor, ale jeho kandidatura budila obavy i u šlechty a měšťanstva husitského středu. Pro Albrechta samozřejmě mluvilo příbuzenství, sňatek s jedinou Zikmundovou dcerou a dědičkou Alžbětou. To však nyní už zda-

leka nestačilo. Už Zikmund se stal českým králem nejen jako dědic trůnu, ale i na základě smluv se zemskou obcí, neboť ve státě se dvě staletí uplatňoval režim dualismu vládní moci. Král musel být „přijat“ politickými představiteli země na základě potvrzení celé řady závazků. Zvláště pak v případech, kdy se s většinou stavovské obce rozcházel ve víře, se od něj požadovaly příslušné garance. Z tohoto hlediska nemělo bez souhlasu stavů platnost ustanovení Zikmundovo z 28. září 1421, jímž král odkazoval království české i uherské Alžbětě jako své jediné dědičce. Dědické právo nástupnictví dcery, pokud nebyl mužský potomek, připouštělo. Chybělo o tom sice nějaké státoprávní opatření, ale podpůrně platila zásada českého soukromého dědického práva. Protože však české království neznalo institut ženy-krále, jako tomu bylo v Uhrách, což souviselo s postavením českého krále jako kurfiřta, jehož hodnost žena zastávat nemohla, týkala se jakákoli stavovská přijetí především jejího chotě Albrechta. Ve smyslu stavovských nároků se v případě sňatku dědičky trůnu souhlas zemské obce očekával. To se však nestalo: Alžbětino zasnoubení (1411) i její sňatek (26. dubna 1422) proběhly bez jakékoli stavovské účasti, takže nyní bylo třeba sňatek dodatečně uznat a Albrechta zvolit. Příímý Albrechtův nárok na základě dědických úmluv mezi Lucemburky a Habsburky z roku 1364 a 1366, na nějž myslí někteří němečtí historikové, nepřicházel v úvahu, protože Lucemburkové ještě nevymřeli. Dosud žila dcera nejmladšího Karlova syna Jana Eliška Zhořelecká, vdova po Antonínu Brabantském a Janu Holandském, zástavní držitelka vévodství lucemburského. Ta dosud žádné nároky nevznášela (neměla ostatně žádné styky s českým politickým životem), ale ani se jich nezříkala.

Je pozoruhodné, že se v létě šířil dojem, jako by se Zikmundova vláda chýlila ke konci, ač tomu podle našich zpráv nic nenasvědčovalo. Není známo, že by se panovníkovo zdraví nějak podstatně zhoršilo. Příznačným svědectvím těchto tušení je testament podkomořího Jana z Kunvaldu z 22. července. Píše v něm, že jej činí, „ačkoli zdrav jsa na těle a požívaje dobrého rozumu, však přesto obávaje se v těchto časech nejistých, zvláště pak po smrti císaře Zikmunda, rozličných puotek a příhod, poněvadž neviem, skuoroli budem pána mieti a krále budúcieho v té zemi čili nic“. V těchto předtuchách se mohla před Barborou objevit ještě další možnost – stát se regentkou a z této pozice účinněji osnovat plány na zmaření Albrechtovy kandidatury. Protože na říšském sněmu v Chebu císař nepochybně připravoval půdu pro zeťovu římskou volbu, snažila se získat podrobnosti o Zikmundových záměrech, pokud jde o Čechy, zejména když do Chebu povolal Men-

harta z Hradce. Ve svém českém listu z 12. srpna – svědectví, že se s českým prostředím už sžila i jazykově (její korespondence s Oldřichem z Rožmberka byla ještě vedena v němčině) – informovala Aleše Holického ze Šternberka, že vyslala na sněm svého služebníka, aby vyzvěděl něco bližšího.

Zikmunda netížila jen otázka nástupnictví, ale i další starosti. Obléhání Roháčova Sionu se protahovalo, neboť Ptáček stále počítal s pokojnou kapitulací. Navíc přicházely zprávy, že východočeské zemanstvo připravuje místní sjezdy ve městech Hradeckého a Chrudimského kraje i Mýtka k poradám o náboženských otázkách. Neměl proto v Chebu stání a odejel dříve, než zamýšlel. Původně se chtěl zastavit v Plzni nebo v Žatci (kde počátkem srpna vyhlásil landfrýd), ale nakonec se rozhodl jet přímo do Prahy. Zdržel se jen v Lounech (13. srpna městu zastavil statky kláštera v Postoloprtech v hodnotě 1 300 kop grošů). Jeho příjezd do Prahy 16. srpna se odehrál v plném rozvinutí tradičního dvorského ceremonálu. Daleko za Strahovskou bránu na silnici k Břevnovu mu vyšlo vstříc procesí svatovítských kanovníků, cechů s korouhvemi i konšelů a za zpěvů a zvonění zvonů byl uveden na Pražský hrad. Už 25. srpna jmenoval osobně na obou pražských radnicích za přítomnosti hostů i členů dvora a před shromážděním obcí nové konšely, neboť zakrátko jim mělo uplynout roční funkční období. Na Starém Městě došlo jen k malým obměnám, zato na Novém Městě překvapivě jmenoval až na tři konšely zcela novou radu, třebaže stará byla tolik povolná. Dva dny předtím vypsál na 8. září do Čáslavi sněm; Čáslav měla zřejmě být jen zastávkou na cestě do Uher. Patrně už v Chebu se rozhodl, že ji nebude dále odkládat. Protože docházely zprávy o podezřelém spolčování, hlavně zemanstva, v těchto končinách, rozhodl se přeložit sněm do Prahy a odložit jeho zahájení na 30. září. V oznámeních rozesílaných 23. srpna předním českým pánům zejména Oldřicha z Rožmberka důrazně žádal, aby se určitě dostavil. Nelze vyloučit, že k volbě Prahy přispělo vážné císařovo onemocnění s prudkými bolestmi. (Teprve v husitské mytologii bylo toto onemocnění spojeno s Roháčovou popravou.) K odložení termínu ho mohlo vést rozhodnutí skoncovat do sněmu s Roháčovou vzpourou. S nejistými poměry v zemi i s chystaným odjezdem ze země souvisí i Zikmundovo zabezpečení korunovačních klenotů. Spolu se zemskými svátostmi a s korunním archivem byly na počátku září 1437 odvezeny z Prahy na Karlštejn a svěřeny do péče nejvyššího purkrabího pana Menharta z Hradce. Tím byla i pro budoucnost zjednána záštita stavovské obce.

Pád Sionu

„Aféra Roháč“, dala-li by se takto moderně charakterizovat osudovost následujících událostí, se stala jedním z mýtů provázajících husitskou revoluci. Zikmund, domnívaje se, že za průtahy při obléhání Sionu může nedostatek vojska (proto také už dříve vybízeli Oldřicha z Rožmberka k vojenskému příspěví, ale marně), rozhodl se je posílit uherským oddílem nacházejícím se tehdy v Praze. Velitel uherského oddílu Michal Ország s ním totiž eskortoval významné turecké zajatce z vítězné bitvy v Uhrách, k níž přispěli i bývalí táborští a sirotčí válečníci. Zikmund Országovi přikázal, aby se se svým oddílem vypravil k Sionu a dobyl jej. S vyčkávací taktikou Hynka Ptáčka z Pirkštejna byl konec. Dobyt hrad nebyl totiž ve skutečnosti žádný problém. Ptáček musel 6. září zaútočit, Roháč byl i se svými druhy zajat a hrad vydán ohni. Za dva dni se Ptáček vrátil se zajatci do Prahy. Už když došla zpráva, že Sion padl, dal císař vyzvánět po celé Praze. Zajatce přikázal nejprve předvést před sebe a potom odvést na Staroměstskou radnici; tam byli podrobni útrpnému výslechu na mučidlech. A hned následujícího dne (9. září) byli popraveni. Poprava, představení už řadu let v Praze nevídané, vzbudila obrovský zájem (popravy byly ve středověku chápány jako divadlo pro veřejnost). Donedávna se v historických pracích líčila s řadou nepřesností. Mýlně se tvrdilo, že jako člen panského stavu neměl Roháč být mučen a že spadl pod zemský soud. Zapomíná se, že jako „škůdce zemský“ byl postaven mimo zákon a že o jeho osudu mohl rozhodnout jedině král, jak tomu bývalo i v jiných podobných případech. Poprava se nekonala na Staroměstském náměstí (jak tvrdí starší práce), nýbrž jako obvykle za městskými hradbami na Šibeničním vrchu (nad dnešní křižovatkou U Bulhara). Zde skončil roku 1404 loupežný rytíř Zoul se svými druhy a v roce 1416 na třicet členů lapkovské družiny zajaté královským vojskem pod Přimdou. Způsobem a místem poprav bylo položeno rovnítko mezi Roháčem a jeho předchůdci. Na Šibeničním vrchu byly postaveny šibenice nestejně výšky. Na nejvyšší byl na pozlacené oprátce oběšen Jan Roháč, na šibenici prostřední výšky jeho významnější druhové – polský šlechtic Vyšek Račinský, puškař Zelený a kněz Martin Prostředek, na nejnižší prostí členové družiny. Pokud se Zikmund na popravu díval, jak alespoň vypovídají prameny, pak nikoli z Pražského hradu; nejenže by odtud nic neviděl, ale pro jeho nepohodlí v něm ani nesídlil. Zato mohl dobře popravě přihlížet ze své

rezidence v Králově dvoře. Historikové Petr Čornej a Bohdan Zilynskyj vyložili i symboliku nápadného oblečení odsouzených. Zejména červená barva Roháčova oděvu, pozlacený pás, pozlacená pouta a pozlacená oprátka jej odlišovaly od ostatních. Zikmund a jeho nejbližší rádci chtěli těmito podrobnostmi naznačit, že i urozený pán, který se vzbouří proti svému králi, skončí na šibenici jako nejsprostší lupič. Okázalá Roháčova poprava v situaci, kdy se (byť zatím jen v určité části země) až příliš zvedla vlna nespokojenosti, byla Zikmundovým politickým omylem. Husitská šlechta pochopila, že Zikmund jí adresoval výstrahu. Roháčův osud mohl stihnout kteréhokoli z bývalých husitských hejtmanů, pokud by se postavil proti králi. Panovníkovo vážné onemocnění, patrně gangréna, již neodstranila ani amputace palce, provázená krutými bolestmi, stejně jako očekávaný odjezd ze země, to nebyla situace vhodná pro zastrašování. Spíš vybízela k rozvážné přípravě výhodných výchozích pozic v očekávaném novém mocenském střetnutí.

Už v počátcích zářijového sněmu vypověděli císaři válku staří orebští i táborští vůdci; k nim se připojil i Bedřich ze Strážnice. Koncem září dobyl Jan Kolda ze Žampachu Náchod a v polovině října došlo k pokusu (neúspěšnému) dobýt zpět Hradec Králové. Ukázalo se, že ani ty, kdo ještě nedávno dostali od císaře tučné odměny, nelze za určitých okolností podplatit. Platí to o Diviši Bořkovi z Miletínka, mluvčím nespokojenců, který doručil na Staroměstskou radnici ve jménu kraje Hradeckého, Chrudimského a Mýtska stížnosti proti císaři o 19 člancích. Ve věcech církevních Zikmunda obviňovaly, že nedosáhl potvrzení Rokycany a jeho biskupů a místo toho jmenoval administrátora. Ohlasem moralistního horlení byly stížnosti na trpění nevěstek, tanců a kostek. Pokud jde o světské věci, bylo Zikmundovi hlavně kladeno za vinu, že nejvýznamnější kališnické osobnosti, jejichž zásluhou byl do země opět uveden, odsunul do pozadí a do úřadů jmenoval katolíky. Řada tvrzení byla paušální a některá neoprávněná.

Pokud jde o jednání s koncilem, král usiloval o to, aby české poselstvo z Basileje neodešlo s prázdnou. V listu koncilu a svým zastupcům psal 10. září, aby bylo brzy vypraveno zpět a s příznivým výsledkem. Uváděl, že na tom mnoho záleží, neboť „situace v tomto království ... je příliš nedávného data a křehká“. Měl obavy, aby obrat ve sporu mezi koncilem a papežem, v němž v podstatě zachovával neutrální stanovisko, neodálil program koncilní reformy a tím i dořešení české otázky. V pozdějších listech (z října a listopadu) svým zastupcům psal, že nevrátí-li se poselstvo se zdarem a včas, ohrozí to vše,

čeho bylo dosud dosaženo. Stěžuje si, že se v zemi nejen zvedá nespokojenost s tím, že jeho sliby ani sliby koncilu se neplní, ale že mu už někteří vypověděli válku a chtějí proti němu vyvolat povstání.

Vývoj jednání v Basileji sledoval také papež Evžen IV. Běžný názor, že kurie kompakтата nepotvrdila, a tudíž že je považovala pro sebe za nezávazná, není zcela oprávněný. Je sice pravda, že Evžen kompakтата výslovně nepotvrdil, ale učinil tak nepřímým svým souhlasem s ujednáními ve Stoličném Bělehradě ve zmíněné bule z 11. března 1436 českým stavům. Císař v srpnu 1436 vyslal k papeži Jana, biskupa ze Senje, snad ve věci Rokycanova potvrzení. Posílaje jej v březnu roku 1437 zpět ke králi, papež zdůrazňoval, že česká otázka leží před ostatními papeži a kardinálům na srdci. Ve své bule z 18. září 1437, již rozpouštěl basilejský koncil, ponechal mu nadále pouze otázku závaznosti kalicha s lhůtou jejího rozhodnutí do 30 dnů. Zdůraznil však, že přijdou-li Češi s touto věcí na koncil do Ferrary, bude s nimi jednáno se vši laskavostí. Právě na tomto povolení lhůty zakládali utrakvisté při jednání s kurií počátkem padesátých let své přesvědčení o papežově souhlasu s kompaktátami.

O zářijovém sněmu i o jeho účastnících máme bohužel jen kusé zprávy. Tentokrát se jej patrně zúčastnil i Oldřich z Rožmberka a došlo k usmíření. Císař mu 19. října konečně zapsal hrad Zvíkov a klášterství milevské (v hodnotě 5 000 kop). Už předtím si zavázal do popředí vystupujícího Hanuše z Kolovrat: zastavil mu (v hodnotě 4 000 kop) královské hrady Točnick i Žebrák, které Kolovratové Libštejnští získali od Erkingera ze Seinsheimu, a Dobříš (v hodnotě 1 200 kop). Později Hanušovi a Bedřichovi na tyto hrady a další statky připsal ještě 7 200 zlatých rýnských a 1 000 kop grošů. Z podzimních zástav můžeme usuzovat na to, že jako další opory své vlády chtěl získat do budoucna Jindřicha ze Stráže, dědice pánů ze Sezimova Ústí, a Jiřího z Poděbrad. Stoupající politická role kancléře Kašpara Šlika došla výrazu v dalších odměnách zejména v kritickém listopadovém období – v zástavě 2 100 kop na úradě chebském, 1 000 kop na hradě a panství loketském; manželům Šlikovým zastavil dolnoluzické město Chotěbuz (Cottbus) s okolím.

Dá se předpokládat, že na sněmu přišly na přetřes stížnosti předložené Divišem Bořkem z Miletínka. Alespoň Filibert ve své zprávě koncilu uvedl, že se za pomoci pánů, rytířů i měst, zřejmě z řad katolíků a konzervativních husitů, obhájil. „Co se však bude dít v budoucnu,“ povzdechl si, „ví Nejvyšší.“ Za jisté můžeme pokládat jen to, že se jednalo (spíše asi v zákulisí než veřejně) o Alžbětině a Albrecht-

ově nástupnictví, jak vyplývá z dalších událostí. Císař považoval za nejschůdnější, aby Albrechta nějakým způsobem uvedl do země a zapojil do dalších jednání. Za nejméně nápadné (vzhledem k svému odjezdu do Uher, kde délku pobytu nemohl odhadnout) považoval povolat jej do Prahy a ustanovit zemským správcem. S tímto vzkazem, k němuž patrně získal souhlas některých předních pánů obou stran – můžeme se domýšlet, že Oldřicha z Rožmberka a Menharta z Hradce, pozdějších přímluvců rakouské kandidatury –, vyslal po říjnovém sněmu kancléře Šlika do Vídně. Albrecht, který pochopil, že za dané rozbourené situace by mohl své věci spíše uškodit než prospět, se zdráhal. Je pravděpodobné, že hlavně vlivem Alžběty, mající odpor k českému prostředí, jejíž silně vůli vévoda podléhal. Ani později nikdy do Čech nevzkročila. Nicméně po nějakých nám neznámých intervencích se manželé uvolili do Prahy přijet 6. prosince.

Odjezd z Prahy

V té době už byl Zikmund na cestě do Uher, i když pro to, aby se ještě zdržel v Praze, byly vážné důvody související s jeho církevní politikou. Vrcholil konflikt mezi koncilem a papežem a vracela se situace z podzimu roku 1433. Tentokrát byl však papež silnější, odmítl jakákoli další jednání a přeložil, jak už bylo uvedeno, 18. září koncil do Ferrary. Postup koncilu povolat papeže Evžena před svůj soud neměl Zikmundovu podporu a narážel i na odpor jiných panovníků. Proto koncil 12. října proces s papežem o dva měsíce odročil. Zikmundovi připadla opět role prostředníka. Obě sporné strany se snažily císaře získat na svou stranu, a tak do Prahy směřovala dvě poselstva. Papež vyslal jako svého diplomata kardinála Giovanniho Francesca Capodilistu z Padovy; dorazil do Prahy 31. října. Vyslanec koncilu byl ještě na cestě. Jednání s oběma a zažehnání hrozícího nového schizmatu by si bylo vyžadovalo delší Zikmundův pobyt v Praze.

Proč nevyčkal? Většina historiků podléhajících sugestivní mluvě husitských pramenů mluví o útěku z neudržitelných poměrů po Roháčově popravě. Je pravda, že východočeským odbojem bezpečnost v zemi značně utrpěla. Jízdní oddíly Bedřicha ze Strážnice se potulovaly v okolí Prahy a 9. listopadu málem zajaly biskupa Jorgeho z Viču, zvláštního vyslance koncilu cestujícího k Zikmundovu dvoru. Zikmund se však už za několik dní vydal na cestu do Uher a biskup na radu Filibertovu za ním. Popis jeho putování v obsáhlé zprávě vydává

svědectví nejen o kruté předčasné zimě, nýbrž i o stavu bojůvkami pustošené krajiny, jíž katalánský biskup procházel. Víme, že císařův odjezd nebyl žádným překvapením, Zikmund se k němu chystal téměř půl roku a snad jen některé vnější okolnosti mohly vyvolávat dojem útěku.

Že nevyčkal, až Albrecht přijede, mělo patrně své příčiny. Některé prameny uvádějí, že na urychlení Zikmundova odjezdu, tedy před 6. prosincem, naléhala královna Barbora, což má svou logiku. Zemské správcovství rakouského vévody se přičilo jejímu plánu stát se místodržící, případně za vážné Zikmundovy nemoci regentkou. Takovéto pověření pro ni bylo nejlepší zárukou zdaru konečného cíle – zmaření nadějí Habsburka ve prospěch polské kandidatury. Její hlavní oporou a také prostředníkem k jiným pánům byl Aleš Holický ze Šternberka, Hynek Ptáček z Pirkštejna, ale i mladý Jiří z Poděbrad. Pirkštejn s Poděbradem představovali už nově se formující stranu, zaštiťující se sice navenek radikálními hesly východočeských odbojníků, ale sledující své vlastní mocenské cíle. Barbora vládla značnými finančními prostředky v Uhrách a nyní i v Čechách (plynuly z početných věnných měst); ty mohly také mnohým usnadnit cestu do jejího tábora. Jaké byly její vztahy s Polskem, spolehlivě nevíme, opíráme se v podstatě jen o dvorské klepy a dohady. Nepochybně je komplikovalo i to, že krakovský dvůr byl rozpolcen na dvě strany, jak tomu bylo už od počátku v poměru k husitům, a jen strana „národní“ mohla být nakloněna plánům jagellonské kandidatury. Kolovaly pověsti, jimž prý věřil i Zikmund, že se Barbora chce provdat za nového polského krále Vladislava III., prvorozeného syna roku 1434 zemřelého Vladislava II. Takovýto plán ženy už čtyřicetileté s chlapcem sotva třináctiletým jeví se značně nepravděpodobný a sám o sobě snad jen jako dočasný prostředek k jinému cíli. Reálná byla však myšlenka sňatku Jagellonců, Vladislava a jeho bratra a pozdějšího nástupce Kazimíra, s Barbořinými nedávno narozenými vnučkami Annou a Alžbětou. Vladislav s Annou měl aspirovat na Uhry, Kazimír s Alžbětou na českou korunu. (Plán se uskutečnil roku 1454; českým králem se však stal až Kazimírův syn Vladislav.) Poručenství nad desetiletým Kazimírem by zaručovalo Barboře jako regentce dostatečný vliv. I v Uhrách měla myšlenka Vladislavovy vlády své příznivce, neboť by znamenala obnovu anjouovské polsko-uherské unie a zajištění jejího velmocenského postavení ve východní části Evropy. U české kandidatury Kazimírovy mohla Barbora počítat s podporou Ptáčkovy strany i Tábora, neboť by se tak uskutečnil dávný husitský projekt – povolání Jagellonců na

český trůn. Zdá se, že se Barbora pokoušela získat na svou stranu i Oldřicha z Rožmberka; vzhledem k jeho vlivu na Menharta z Hradce by měla vyhráno. Oldřich v době, kdy se pohyboval na samotné hraně císařovy nemilosti, své spojenectví asi sliboval, ale když se v říjnu jeho vztahy k Zikmundovi urovnaly a získal Zvíkov s milevským klášterstvím, postavil se za Albrechta. Jiří z Poděbrad jej později (1450) obvinil z vědomé intriky: „Takés pana Alše ze Šternberka a nebožtíka pana Ptáčka navedl, aby o krále polského stáli, aby sem za krále přijat byl, slibuje s nimi v tom zuostati: potom zjevné jest, kteraks jinak učinil.“ Známe-li Rožmberkovo přímo mistrovské intrikánství z pozdější doby, nemáme důvodu Poděbradovu obvinění nevěřit. Protože se o Barbořině spojení s Ptáčkovou skupinou zřejmě nevědělo (buď bylo utajeno, nebo bylo teprve v počátcích), Zikmundův hněv později dopadl na pana Aleše. Je tedy nejpravděpodobnější, že císařův odjezd z Prahy ještě před 6. prosincem byl dílem Barbory podporované uherskými posly a snad i některými jejími stoupenci. Naopak nebyl v zájmu stoupenců Albrechtovy kandidatury. Zikmunda trpícího bolestmi a zneklidňovaného zprávami o nepokojích nebylo asi těžké přemluvit, aby dále neváhal a cestu nastoupil. Královna se však zklamala v tom, že bude jmenována místodržící. Zikmund ke správě království ustanovil sbor šesti hejtmanů, z nichž jen Aleš Holický ze Šternberka náležel mezi její stoupence. Ostatní – Oldřich z Rožmberka, Menhart z Hradce, Petr z Michalovic, Hanuš z Kolovrat a Jan ze Smiřic – povětšinou hodlali podporovat záměry panovníkovy. Navíc byla Barbora přinucena svého chotě doprovázet. Z těchto opatření je zřejmé, že její plány přestaly být tajemstvím. Zikmund zároveň vyzval svou dceru a zetě ke schůzce do Znojma.

Poslední dny

Dne 11. listopadu 1437 časně zrána se vydal na cestu dlouhý průvod Zikmundova dvora, z jehož vzácnějších hostů se uvádějí vedle Barbořina synovce knížete Oldřicha II. Celského i přítomný říšský vikář z Verony Bartolomeo della Scala a uherští šlechtici. Proviant a vše potřebné pro provoz dvora asi na 100 vozech doprovázelo několik stovek pěšáků a kolem 1 000 jezdců. Zuboženého a vyhublého císaře vezli na nosítkách zavěšených mezi dvěma koňmi vpředu a vzadu. Vavřínový věnec na jeho hlavě (jejž si dával na znamení vítězství, i když každý věděl, že prohrál) svědčil o jeho nezdolné víře, že ještě

splní vše, co si předsevzal. Nešlo jenom o Albrechta, v horečném mozku císařově tkvěla stále vidina jeho vítězného tažení k osvobození Božího hrobu. Svéráznou součástí doprovodu byly nevěstky, kejklíři a další obstaravatelé zábavy. Bez Zikmundovy ochrany si netroufali setrvávat déle v městě, které už desetiletí dávalo výhost všem radovánkám jako nástrahám ďáblovým. Průvod vyjel z města patrně Vyšehradskou branou a ještě téhož dne dorazil do Vlašimi, máme-li věřit dataci odtud odeslaného Zikmundova listu Oldřichovi, aby nebránil královským berníkům ve vybírání daně. Byl to charakteristický epilog dlouholeté korespondence mezi panovníkem a prvním velmožem země. Je neuvěřitelné, že by průvod s císařem na nosítkách mohl stihnout tuto vzdálenost v jednom dni. Totéž datum (11. listopadu) nesou jiné dvě listiny, a to slevení královské berně z 220 na 110 kop ročně po dobu 15 let Čáslavi a zastavení svobodné rychty Klatovům, dané však v Benešově. Zde se snad (i to je obdivuhodný výkon) průvod na určitou dobu zdržel, neboť jen dvakrát delší cesta do Telče, kde bezpečně císaře zastihneme 18. listopadu, trvala celý týden. Téhož dne, po dobrodružné cestě lesy a mezi mrtvolami obětí místních bojů, sem dorazil mrazem se třesoucí biskup Jorge z Vichu. Protože město bylo přeplněno, musel se spokojit s noclehem na slámě ve vesnické chýši v okolí. Teprve druhého dne jej ve městě uvítali dvořané v čele s kancléřem Šlikem a ubytovali jej v domě poblíž císaře. Následujícího dne nemohl být přijat, protože císař dostal nějaký bolestí otupující lék. Teprve 21. listopadu odevzdal panovníkovi své pověřovací listiny. Zikmund byl podle jeho popisu „slabý, podobal se oněm otcům žijícím na poušti, byl jen kost a kůže“. Požádal proto biskupa, aby mohl v klidu vyslechnout jeho obšírnější výklad jindy, a to i za přítomnosti papežského vyslance a jiných prelátů a učenců. Téhož dne ve svém posledním listu basilejskému koncilu přijetí jejich vyslance potvrdil. Protože je však nemocen, psal dále, slíbil mu příhodnější audienci ve Znojmě. Jelikož je přítomen i papežský vyslanec, bude moci nestranně rozhodnout ve věci jednoty a míru církve.

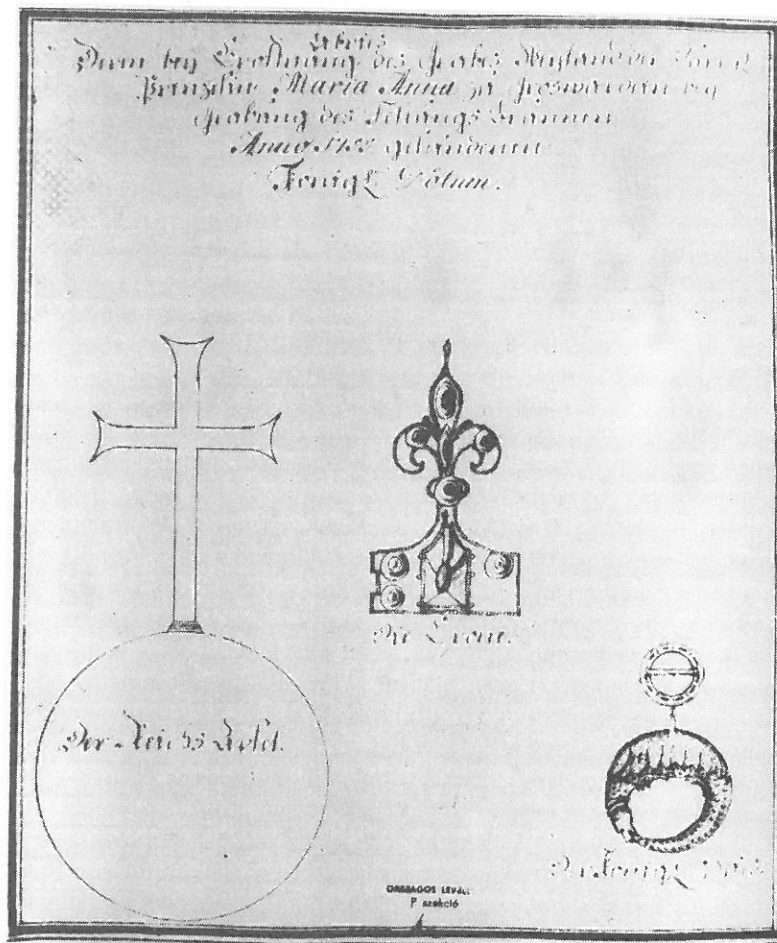
Zatímco císař se hned po 21. listopadu vydal s dvorem do Znojma (kam předvolal i Alžbětu a Albrechta), v Praze se sněm, konaný krátce po jeho odjezdu, omezil na slib poslušnosti určeným hejtmánům. Ti také 15. listopadu vydali nařízení zakazující jakékoli tupení císaře a všeho, co by vedlo k rozbrojům. Snad pro slabou účast na sněmu byl dohodnut odklad jednání k datu tradičního předvánočního zasedání zemského soudu, na 18. prosince. Císař byl žádán, aby k němu vyslal posly. Zikmund to přislíbil listy, zaslanými snad ještě z Telče a potom

Johann Willenberg: Znojmo, 1593

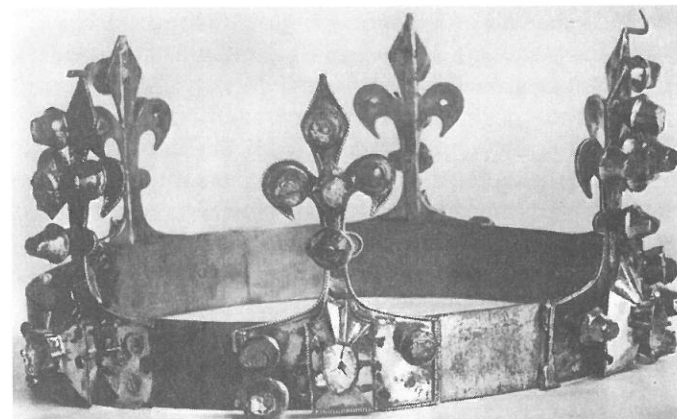
i ze Znojma, a určil za své vyslance kancléře Kašpara Šlika a svého osvědčeného diplomata Hartunga z Kluxu. Ani znojemské jednání s Albrechtem, aby přijal úřad zemského správce v Čechách, nebylo úspěšné. Horšící se nemoc císařova totiž ukazovala, že řešením nemůže už být správcovství, nýbrž prosazení Albrechta za českého krále. Proto také Zikmund určil prosincový sněm jako sněm celokorunní, jak vysvítá z jeho výzvy 7. prosince do Horní Lužice. Předpokladem Albrechtova úspěchu muselo být vyřazení přívrženců polské kandidatury ze hry. Šlik později tvrdil, že císař vyhrožoval nepřítomnému Aleši Holickému ze Šternberka, že mu dá srazit hlavu, a k podobnému postupu vybízel i Albrechta. Kdo byl však přítomen, byla královna. 5. prosince byla zatčena, o dva dny později odvezena se svým dvorem do Bratislavy a tam internována. Příkaz patrně provedl Albrecht. Její synovec kníže Oldřich Celský se včas spasil útekem. 8. prosince byli k císaři povoláni přítomní čeští a uherští páni. Zikmund zde Šlika a Hartunga zapřísahal se „zdviženými rukama a slzivými očima“, aby se na prosincovém sněmu zasadili o Albrechtovy nároky. A den nato – 9. prosince – vyslechl v síni znojemského hradu, sedě na trůně a oděn do císařského majestátu, mši a po ní, už v pohřebním rouchu, kvečeru skončil.

Albrecht dal přednost cestě do Uher (zde se mohl nadít snazšího přijetí), aby vypravil tchánův pohřeb do hrobky v biskupském dómu ve Velkém Varadině, poblíž hrobu uherského světce sv. Ladislava. Zikmundovi poslové se zástupci Albrechtovými odjeli do Prahy. Jakmile došla do Prahy zpráva o císařově úmrtí, sloužil biskup Filibert v katedrále sv. Víta pontifikální rekviem.

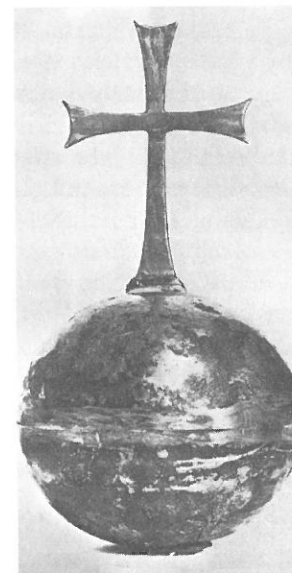

Kresba pohřebních insignií Zikmunda Lucemburského a odznaku dračího řádu, nalezených v roce 1755 ve Velkém Varadině (Budapešť, Országos Levéltár – Zemský archiv)

(256)

Zikmundova pohřební koruna, nalezená ve Velkém Varadině v roce 1755; jde pravděpodobně původně o votivní dar uherského krále Ludvíka I. sv. Ladislavovi, kolem 1352 (Budapešť, Magyar Nemzeti Múzeum – Maďarské národní muzeum)

Říšské jablko, nalezené v Zikmundově hrobě (Budapešť, Maďarské národní muzeum)

(257)

Ještě před zahájením vánočního sněmu se (24. prosince) vrátilo do Prahy poselstvo vyslané k basilejskému koncilu, kde od 31. srpna obhajovalo ústy mistra Prokopa z Plzně a Jana z Příbrami přijímání dětí a spasitelnost kalicha. Po dvou měsících obě strany vyčerpaly svoje argumenty, aniž by přesvědčily jedna druhou. 20. října předložilo české poselstvo devět požadavků. Kromě neustále urgovaného vydání koncilních bul žádalo potvrzení zvoleného arcibiskupa a biskupů, povolení četby epištol, evangelia a modlitby *Věřím v Boha* při mši v českém jazyce, a aby církev přispěla k zvelebení pražské univerzity. Po skončení diskuse bylo poselstvu navrženo, aby se Příbram a Prokop účastnili plenárního zasedání koncilu; to mělo přijmout závěrečné usnesení. Návrh husitští zástupci odmítli, neboť by se ocitli v nerovnoprávném postavení. Koncil pak prohlásil, že nemůže řešit další předložené žádosti, pokud nebude rozhodnuto o prvních dvou sporných bodech – o spasitelnosti kalicha a přijímání dětí. 24. listopadu slíbil, že tak učiní v době co nejkratší. Poselstvo, namítající, že se tak vrátí s prázdnými rukama, utěšoval kardinál Cesarini, stále ještě koncilu předsedající, že koncil rozhodne po pravdě a ke cti království. 23. prosince 1437, den před příjezdem poselstva do Prahy, koncil oba stěžejní body završující jednání o kompaktátech zamítl.

Zemský sněm v druhý vánoční svátek vyslechl poselství kancléře Kašpara Šlika, doporučující, aby Alžběta a Albrecht byli přijati za dědice království. Po složitých jednáních za nepřítomnosti tábořské strany bylo přijetí krále podmíněno jeho souhlasem s předloženou mu volební kapitulací (souborem závazků podmiňujících přijetí či volbu panovníka), schválenou 30. prosince. Nový král měl zaručit dodržování kompaktát a všech Zikmundových závazků a slibů, především obsazení arcibiskupského stolce (netrvalo se už jen na Rokycanovi), opětné přivtělení Moravy ke Koruně, ale i připojení rakouských zemí. Albrecht měl dále královnu Barboru zprostit internace bez jakýchkoli podmínek a útisku. Sněm také potvrdil vládu šesti zemských hejtmanů; měli vykonávat moc do té doby, než bude přijat nový král.

Dovětek aneb problémy s nástupnictvím

Není posláním této knihy líčit další složitý vývoj. Můžeme jen stručně poukázat na některé jeho hlavní výsledky. Albrecht byl 1. ledna 1438 korunován v Stoličném Bělehradě na uherského krále

spolu s Alžbětou a 18. března zvolen i králem římským. Teprve v dubnu ve Vídni přijal české poselstvo (vedené Oldřichem z Rožmberka, Menhartem z Hradce a Alešem Holickým ze Šternberka), které mu předložilo požadavky stavovské obce. V podstatě je přijal, až na přivtělení Rakous jako věci, která se netýká jen jeho, ale i celého habsburského rodu a jeho strýců ve Štýrsku a Tyrolích. V záležitosti potvrzení arcibiskupa se ohrazoval proti tomu, aby byl nucen k něčemu, co není v jeho moci. O Barboře prohlásil, že je už na svobodě, zatajil však, že ji donutil vzdát se jejích věnných zástav v Uhrách za roční plat 12 000 zlatých, což bylo v rozporu s požadavky volební kapitulace.

Odbojný východočeský svaz zatím nabídl českou korunu bratru polského krále Vladislava III. Kazimírovi a polský sněm 4. května tuto nabídku přijal. Ve stejném měsíci vyslechl zemský sněm, zasedající v Karlově koleji, zprávu Oldřicha z Rožmberka o jednání ve Vídni a schválil jeho dobré zdání, že Albrecht vyhověl požadavkům stavů. Sněm se proto 6. května 1438 rozhodl přijmout Albrechta za krále. Stoupenci Aleše Holického ze Šternberka a Ptáčekovy strany však nesohlasili s Oldřichovým doporučením a iniciovali separátní sjezd v Mělníku. Jeho účastníci, podporovaní Barbořinými posly, se přiklonili k polské kandidatuře.

Albrecht, který se opíral o katolické a kališnické panstvo konzervativního směru i o pražské konšely, se dostal do Prahy bez odporu. Jeho cesta městem na Pražský hrad 15. června byla triumfální. 29. června 1438 se uskutečnila korunovace podle řádu sestaveného Karlem IV., za velké účasti pánů, zemanů, konšelů všech pražských měst, cizích hostů (byl mezi nimi i na milost přijatý Barbořin synovec kníže Oldřich II. Celský). Korunovační obřad provedl olomoucký biskup Pavel z Borotína za asistence biskupa Filiberta, arcibiskupa ostrihomského a dalších biskupů. Starobylému obřadu se však dostalo příznačné inovace. Když měla být koruna vsazena králi na hlavu, vyzvedli ji páni, kteří ji nesli, do výšky a Oldřich z Rožmberka hlasitě zvolal: „Páni čeští! Hle koruna česká! Jest vaše vůle, abychom ji postavili králi na hlavu a korunovali jej na království české?“ Když se ozvalo souhlasné volání, vložili páni a biskup společně korunu na Albrechtovu hlavu. Po Svatováclavském chorálu a hymnu *Te Deum* Rožmberk znovu zvolal: „Páni čeští, zde vidíte, že král tento jest pánem koruny české.“ Po volání souhlasu byl Albrecht, obklopený pány, posazen na trůn u oltáře; poté pokračovala korunovační mše.

V době korunovace překročilo české hranice polské vojsko a v Hradci Králové se spojilo s Albrechtovými odpůrci. Znovu propukla válka. Přestože Albrechtovo vojsko mělo početní převahu, Tábor, hlavní oporu jagellonské strany, se mu dobýt nepodařilo. Prostředkováním papeže i koncilu bylo ve Vratislavi na počátku roku 1439 zahájeno jednání o příměří, uzavřené koncem ledna s tím, že se polský král Vladislav III. a Albrecht sejdou o sv. Jiří někde na polsko-uherském pomezí k jednání o míru. V téže době do Polska uprchla i královna Barbora; bylo jí poskytnuto zaopatření v Sandoměři (Sandomierz). Albrecht ustanovil místodržícími v Čechách Oldřicha z Rožmberka a Menharta z Hradce a odjel do Uher do Bardejova na (několikrát odloženou) schůzku králů. Setkání se však neuskutečnilo, protože král musel čelit útoku sultána Murada II., vtrhnuvšího do Srbska, a zamířil do jižních Uher. V Petrovaradinu jej dostihlo české poselstvo, které jednalo v Budíně s Alžbětou. Žádalo ji, aby přijela do Čech a dala se korunovat jako pravá dědička království. 27. října 1439 Albrecht, vraceje se do Vídně, v polním táboře u Ostřihomi podlehl úplavici. Zanechal po sobě dvě dcery a těhotnou Alžbětu. Očekávaným dítětem byl syn (Ladislav Pohrobek). Římským králem byl už rok nato zvolen Albrechtův bratranec Fridrich Štýrský. V Uhrách a v českém království nastala dlouhá doba bezvládní, neblaze předznamenaná roku 1438 velkou morovou ranou, jaké nebylo desetiletí pamětníka. Její obětí se stal biskup Filibert i administrátor Křišťan z Prachatic.

Zatímco Alžběta do Čech nikdy nevzkročila a jen písemně jako „paní a dědička království českého“ se dožadovala nároků pro svého syna, její matka královna-vdova Barbora se vrátila do Čech na sklonku července 1441. V doprovodu předních členů Ptáčkovy strany (Aleše Holického ze Šternberka a Jiřího z Poděbrad) se odebrala na Mělník. Odtud se za pomoci obou příznivců domáhala svých majetkových práv, především navrácení věnných měst. Jedině pražané se zpěchovali vydat jí Dvůr Králové, a to z obavy, aby se nestal sídlem Ptáčkovy strany. Zůstala proto na Mělníku. Její poměr k dceři se po Albrechtově smrti zlepšil; Alžběta se dokonce dožadovala Barbořiných intervencí u mocných mužů království. Politického významu z roku 1347 však už Barbora nenabyla. Spojenectví s ní však pomáhalo Hynku Ptáčkovi z Pirkštejna i Jiřímu z Poděbrad. Tomu také roku 1445 zastavila své město Jaroměř. Byla už jen spíše divákem událostí a uživatelkou klidu soukromí. Zlé jazyky o ní tvrdily, že se ani (podle tehdejších představ) v pokročilém věku (bylo jí asi pětáctýřicet let) nevyhýbala tělesným

rozkoším. Podle Eneáše Silvia Piccolominiho trávila prý jako „žena nevyčerpatelné žádostivosti“ život jako sultánka v harému svých milců, pohrdajíc křesťanskou zdrženlivostí a nevěříc ve věčný život. Přesto o ní po její smrti týž Silvius napsal kardinálu Carvajalovi, že zemřela, jak se sluší na křesťanku. Patrně s ohledem na její jednání s kardinálem roku 1448, snad o povolení přenosného oltáře či soukromého zpovědníka v nebezpečí smrti. Spolehlivější jsou zprávy, že se zabývala alchymii, což by odpovídalo jejímu zájmu o mincovní praktiky. Podlehla na Mělníku morové nákaze, která se roku 1451 přehnala zemí. Její tělesné pozůstatky byly převezeny do Prahy. V smutečním průvodu kráčeli v uznání její přízně utrakvistům Ptáčkovy strany i husitští kněží. Byla pohřbena v martinické kapli (lobkovické, dnes sv. Ondřeje) vedle kaple sv. Václava v pražské katedrále, zatímco poslední Lucemburk Zikmund (obdobně jako jeho děd Jan), jak si sám přál, v daleké cizině. Zvláštní to epilóg vlády dynastie, která tolik pro české dějiny znamenala, nicméně charakteristický pro osud „krále uprostřed revoluce“. Na řadu let už nikoli jenom králové, nýbrž především čeští stavové budou určovat další běh našich dějin.

Bibliografická poznámka

Kniha, kterou dostává čtenář do rukou, je jakousi kronikou Zikmundovy české vlády. Jako první pokus toho druhu narážela na řadu překážek. Na rozdíl od propracovanosti nejrůznějších otázek husitské revoluce, která umožňuje stále dokonalejší syntetické práce, naposledy vynikající kompendium Františka Šmahela *Husitská revoluce I.–IV.* (Praha 1993 a další reprint), měla zikmundovská tematika – vzhledem ke své dlouhodobé tabuizaci ideologické a posléze i politické – místo pouze v rámci husitství. Jako samostatný předmět bádání tak notně zaostala. Jako příklad možno uvést, že donedávna byla poslední speciální prací věnovanou velkému Lucemburkovi moje téměř už půlstoletí stará doktorská disertace „Strana Zikmundova v husitské revoluci“ (1948), která se nedočkala otištění. Nicméně jsem rád, že alespoň jako rukopis posloužila mnoha domácím i zahraničním husitologům. Jestliže k očištění zjednodušeného Zikmundova obrazu jako českého krále není už dnes třeba vyzývat, zanedbání studia celé řady problémů, které přesahuje úsilí jednotlivce, budeme ještě dlouho pociťovat. Jen namátkou uvádím, že chybějí práce o Zikmundově kanceláři, že nemáme ani evidenci listin pro doplnění svazku *Regest imperii XI.*, že nemáme edici důležitých vypravujících pramenů, například díla Eneáše Silvia Piccolominiho, ani analýzu pramenů už vydaných. Postrádáme biografie předních králových rádců (Oldřicha z Rožmberka, olomouckého biskupa Jana Železného aj.) či rodů s panovnickou mocí řadu let spjatých, například Koldiců. Ani pomoc evropského dějepisceví nebyla do nedávné doby valná. O obratu zahraničního bádání a jeho příčinách jsem před časem informoval čtenáře („O císaři Zikmundovi také poněkud jinak“, *Dějiny a současnost* 1991/6). Po díle vynikajícího maďarského specialisty Eleméra Mályusze, zpřístupněného v německém překladu (*Kaiser Sigismund in Ungarn 1387–1437*, Budapest 1990), máme dnes už dvě nové zikmundovské biografie od německých historiků. Dílo Wilhelma Bauma z roku 1993, dostupné

v českém překladu (*Císař Zikmund. Kostnice, Hus a války proti Turkům*, Praha 1996), a obsáhlejší a k výsledkům národních historiografií více přihlížející práci Jörga K. Hoensche *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit 1368–1437* (München 1996). Tž autor vydal i dlouho postrádaný císařův itinerář (*Itinerar König und Kaiser Sigismunds 1368–1437*, Warendorf 1995). Podněty soudobého evropského dějepisceví tlumočil českému čtenáři ve své skice nedávno Václav Drška (*Zikmund Lucemburský. Liška na trůně*, Praha 1996) a ještě stručněji Július Bartl (*Žigmund Lucemburský*, Budmerice 1996).

V tomto kontextu se jevila potřeba dát zaznít i českému hlasu – vždyť Zikmund byl 18 let českým králem a v boji o českou korunu strávil poslední léta svého života – a mimo jiné tak obohatit i příští zikmundovské biografie v těch místech, kde Zikmundův obraz ochuzují. Výzvy vylíčit vladařství posledního Lucemburka i za rizika dosud nerovnoměrně zpracované látky jsem se posléze ujal, byť nikoli bez váhání.

V následujících řádcích bych rád čtenáře seznámil v přiměřeném výběru s dějepisnými pracemi či prameny, o něž jsem se opíral a k nimž se mohou obracet pro další podrobnosti. Psát o Zikmundovi znamená dívat se na husitskou revoluci jeho očima, zatímco to bylo dosud obráceně. Nicméně v popředí mého výkladu je otázka restaurace panovnické moci. O revoluci jako takové jsem se proto omezil jen na nejnutnější fakta a opřel se o už zmíněnou práci Františka Šmahela. V ní najde čtenář i informace o literatuře a pramenech. Nejbohatší studnici faktografie mající vztah k Zikmundově vládě je dílo Václava Vladivoje Tomka (*Dějepis města Prahy, IV. a VI., 2. vydání*, Praha 1889 a 1906), imponující svou věcností stejně jako oddaností k mluvčím pramenů. Inspirující pro jejich výklad byla pro mne práce Josefa Peckaře (*Žižka a jeho doba I.–IV., 2. vydání*, Praha 1933, reprint Praha 1992), zejména I. díl. Z listin a listů jsem především čerpal z korespondence mezi Zikmundem a Oldřichem z Rožmberka, vzorně vydané Blaženou Rynešovou (*Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka 1418–1462*, svazek I, 1418–1437, Praha 1929) a z početných Zikmundových zástavních listů církevních a korunních statků. O jejich edicích, klasifikaci a vypovídací hodnotě pojednal nejnověji Milan Moravec („Zástavy Zikmunda Lucemburského v českých zemích z let 1420–1437“, *Folia Historica Bohemica* 9, 1985).

V demografických údajích (I. kapitola) jsem se opřel o výsledky průkopnických studií Zdeňka Boháče a Eduarda Maura, pojatých nyní do kolektivního díla *Dějiny obyvatelstva českých zemí* (Praha 1996).

K složité otázce kořenů revoluce otevřel diskusi Jaroslav Čechura („Mor, krize a husitská revoluce“, Český časopis historický 1994/2), která pokračuje. K odhadu finančních zdrojů královské komory jsem použil práci Rostislava Nového („Komorní důchod za krále Václava IV.“, Sborník prací k počtě šedesátých narozenin prof. dr. Ivana Hlaváčka, Historický ústav ČAV 1992). Rozklad nižších správních článků a tím bezpečnosti v zemi dosud nejpodrobněji vylíčil František Hoffmann („Bojové družiny na Moravě a v Čechách před husitskou revolucí a za revoluce“, Táborský archiv, Sborník státního okresního archivu v Táboře 6, 1994). O osudech Lucemburska a Elišky Zhořelecké psala Božena Kopiczková („V soumraku Lucemburků“, Dějiny a současnost 1994/6).

V klíčové otázce Zikmundova konfliktu s Prahou (II. a III. kapitola) jsem se přidržel výkladu Jaroslava Mezníka (*Praha před husitskou revolucí*, Praha 1990). K portrétu Čeňka z Vartemberka odkazují na práci Ivany Rakové „Čeňk z Vartenberka (1400–1425). Příspěvek k úloze panstva v husitské revoluci“, Sborník historický 28, 1961, i na její „Rožmberské teritorium v předvečer husitské revoluce“ (Folia Historica Bohemica 3, 1981). Medailon o regentce královně Žofii a jejích dalších osudech napsal František Michálek Bartoš („Česká královna v husitské bouři“, Jihočeský sborník historický 10, 1937). Z početné literatury o bitvě na Vítkově a jejích důsledcích jsem dal přednost Petru Čornejovi („Bitva na Vítkově a zhroucení Zikmundovy křížové výpravy v létě 1420“, Husitský Tábor 9, 1986–1987, a knize téhož autora *Tajemství českých kronik*, Praha 1987). Citáty z husitských provolání a manifestů jsem převzal z knihy Amedeo Molnára (*Husitské manifesty*, Praha 1980), kde jsou i odkazy na nejdůležitější další literaturu. Problémem je využití objemných *Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds* mohučského rodáka a Zikmundova předního finančníka Eberharda Windeckeho (vydal je Wilhelm Altmann, Berlin 1897), snůšky to pravd a polopravd, dvorských klepů a anekdot. Některým jím zaznamenaným výrokům jsem v duchu Pekařově přiznal věrohodnost. Pro význam Kutné Hory pro Zikmunda mi byl rádcem Jiří Kejř (*Právní život v Kutné Hoře*, Praha 1958), pro jiné otázky i jeho *Husité* (Praha 1984).

Ve IV. kapitole, uzavírající první období Zikmundovy vlády, jsem se u bitvy u Vyšehradu přidržel výkladu Jindřicha Kejře („Bitva u Vyšehradu roku 1420“, Husitský Tábor 6–7, 1983–1984, doplňky v *Documenta Pragensia* VI, 1, 1986). Studii k mapě plzeňského landfrýdu, reprodukováne v knize, napsal Václav Čepelák (Sborník pedagogické-

ho institutu v Plzni – *Dějepis a zeměpis III.*, Praha 1961). Z jiného úhlu ji doplňuje Jaroslav Čechura („Rozsah a dynamika sekularizace církevních statků v západních Čechách na počátku husitské revoluce“, *Právněhistorické studie* 29, 1989). Podrobné vyličení bojů o Plzeň v letech 1419–1434 podali Josef Hejnic a Miloslav Polívka (*Plzeň v husitské revoluci*, Ústav čl. a světových dějin ČSAV, 1987). Pokud jde o zemské sněmy v letech 1421–1434, byl mi cennou pomůckou diplomatický rozbor jejich písemností od Ivana Hlaváčka („Husitské sněmy“, Sborník historický IV., 1956). Pro vztah Zikmunda k polsko-litevskému státu a řádu německých rytířů v Prusku mi byla vodítkem, a nejen v této kapitole, přehledná stať Zenona Huberta Nowaka obsažená v kolektivním díle *Historia diplomacji polskiej* (pod redakcí Mariana Biskupa, I., Warszawa 1980), ale rád jsem také sahal ke klasické práci Jaroslava Golla *Čechy a Prusy ve středověku* (Praha 1987), která nijak nezastarala. O mistru Albíkovi z Uničova napsala monografii Milada Říhová (Univerzita Karlova 1992).

Počínaje V. kapitolou vstupuje do popředí za Zikmundovy absence v Čechách Zikmundova strana. Zde jsem mohl použít svou už zmíněnou juveniliu, doplněnou o další poznatky vlastní i jiných autorů. Za mnohé z nich bych jmenoval Rudolfa Anděla *Husitství v severních Čechách* (Severočeské krajské nakladatelství 1961). Byl to Josef Válka, který upozornil na dlouho přehlížený význam Moravy pro osudy husitské revoluce, ale tím i pro další vyhlídky Zikmundovy vlády (VI. kapitola). Vedle jeho *Dějin Moravy I.* (Muzejní a vlastivědná společnost v Brně 1991) jsou to i jeho časopisecké studie „Vrchol bojů o Moravu 1423–1425“ (Jižní Morava 21, 1985) a „Hegemonie husitů na Moravě 1426–1434“, tamže, 23, 1987). Dosud nejpodrobnějšího zpracování se dostalo bojům o Horní Lužici v díle Richarda Jechta (*Der Oberlausitzer Hussitenkrieg und das Land der Sechsstädte unter Kaiser Sigismund, I.–II.*, Görlitz 1911–1916). Pokud jde o Slezsko, jsou boje v hlavních rysech zachyceny Romanem Heckem a Ewou Maleczyńskou v příručce *Historia Śląska I–II*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1961.

V kapitolách, jejichž hlavní náplní jsou různé cesty vyjednávání (VII. a VIII.), jsem se opět mohl opřít o vlastní studie (jednání v Bratislavě, s papeži, boj o basilejský koncil), jejichž závěry jsem publikoval („Zikmundova politika let 1429–1434 a husitství“, Husitský Tábor 8, 1985, „Ohrožení Plzně l. 1433/34, pražská kompaktáta a Zikmund“, *Minulostí západočeského kraje* 20, 1984). Podnětnou práci o vnitropolitickém zlomu napsal Petr Čornej ve své *Lipanské křižovatce. Příčiny,*

průběh a význam jedné bitvy (Praha 1987). Závěrečná rokování o dokončení kompaktátních smluv s koncilem a podmínkách Zikmundova přijetí v Brně, Stoličném Bělehradě a Jihlavě (VIII. kapitola) jsou podrobně popsána v denících basilejských legátů, vydaných v *edici Monumenta conciliorum generalium – Concilium Basiliense*, díl I. (Vindobonae 1857). Odtud je podrobně reprodukoval Václav Vladivoj Tomek a některými detaily doplnil František Michálek Bartoš (*Husitská revoluce II.*, Praha 1966). Průběh jihlavského sněmu vypsali František Hoffmann (Vlastivědný sborník Vysočiny – odd. společ. věd 1, 1956), který je i autorem vynikající monografie *Jihlava v husitské revoluci* (Krajské nakladatelství Havlíčkův Brod 1961). Ve výkladu těchto jednání jsem se přidržel Winfrieda Eberharda („Der Weg zur Koexistenz: Kaiser Sigmund und das Ende der hussitischen Revolution“, *Bohemia* 33/1, 1992), v důsledcích pro Moravu Josefa Války („Cesta Moravy ke kompaktátům“, *Jižní Morava* 24, sv. 27, 1988) a pro význam ve vývoji stavovského státu Františka Šmahela („Obrysy českého stavovství od konce 14. století do počátku 16. století“, *Český časopis historický* 1992/2). O mistru Janu Šindelovi psal František Michálek Bartoš (Věstník České akademie věd, LVI, 1947).

Jako východisko pro závěrečné kapitoly (IX. a X.) mi posloužilo vylíčení u Václava Vladivoje Tomka (díl VI.) a Františka Michálka Bartoše (*Revoluce II.*), a samozřejmě řada prací už dříve uvedených. Pro jednání s Táborem to byl František Šmahel (*Dějiny Tábora I/2*, České Budějovice 1990) a nelze opominout ani výtečnou biografii o Bedřichovi ze Strážnice Amedea Molnára („Táborský kněz a hejtmán Bedřich ze Strážnice“ (v knize *Na rozhraní věků. Cesty reformace*, Praha 1985). O osobnosti královny Barbory, těšící se u současníků pověsti „německé Messaliny“, a jejích politických aspiracích psal nejnověji Heinz-Dieter Heimann („Herrscherfamilie und Herrschaftspraxis. Sigismund, Barbara, Albrecht und die Gestalt der luxemburgisch-habsburgischen Erbverbrüderung“, ve sborníku pod redakcí Josefa Macka, Ernö Marosiho a Ferdinanda Seibta *Sigismund von Luxemburg. Kaiser und König in Mitteleuropa 1387–1437*, Warendorf 1994). Z českých historiků o závěru Zikmundovy vlády a Albrechtově následnictví pojednal dosud nejpodrobněji Rudolf Urbánek (*České dějiny III/1, Věk poděbradský*, Praha 1915). Týž historik napsal i medailon „Císařovna Barbora a královna Alžběta“ ve sborníku pod redakcí Karla Stloukala *Královný, kněžny a velké ženy České*, Praha 1941. Nejnověji psal o Barboře („Královna Messalina?“) Jaroslav Čechura ve sborníku *Ženy a milenky českých králů* (Praha 1994).

Chronologický přehled důležitějších událostí Zikmundovy české vlády

1419	16. srpen
srpen

září

říjen

říjen–listopad
6. listopad
13. listopad
15. prosinec
25. prosinec

29. prosinec | Václav IV. umírá na Novém hradu u Kunratic
ustavení regentské vlády královny-vdovy Žofie
a nejvyššího purkrabího Čenka z Vartemberka
česká šlechta a zástupci pražských měst zasílají své
požadavky do Uher Zikmundovi
provolání regentské vlády obcím pražských měst
obsahující první Zikmundovo stanovisko k událostem
první boje v Praze
opovědné listy vzbouřivší se Praze
příměří mezi pražskými husity a vládou
Zikmundův příjezd do Brna
povánoční sněm v Brně, jmenování místodržících
v Čechách
přijetí pražského poselstva Zikmundem |
| 1420 | 5. leden
10. únor
17. březen
25. březen
17. duben

7. květen
13. květen
15. květen
28. červen
červen | Zikmund ve Vratislavi
oznámení do Čech o převzetí vlády a jejím postupu
ve Vratislavi vyhlášena I. křížová výprava
kapitulace husity obsazené Plzně a bitva u Sudoměře
Čeněk z Vartemberka se staví do čela odboje proti
Zikmundovi
Čeněk z Vartemberka opouští povstání
Kutná Hora se stává Zikmundovou rezidencí
přijetí pražského poselstva v Kutné Hoře
Zikmundův rozkaz k obležení Prahy
list papežského legáta Fernanda o možnostech
jednání o husitských požadavcích |

- 1420** 14. červenec bitva na Vítkově
po 20. červenci jednání Zikmundových zástupců a husitských stran o pražských člancích
28. červenec Zikmundova korunovace v katedrále sv. Víta
30. červenec rozpuštění vojsk a Zikmundův návrat do Kutné Hory
září obležení Vyšehradu pražany
29. říjen obnova plzeňského landfrýdu
1. listopadu bitva před Vyšehradem
- 1421** leden Zikmundovy boje v západních Čechách
2. únor litevský velkokníže Vitold slibuje husitům, že se bude ucházet o českou korunu
9. březen Zikmundův příjezd z Kutné Hory na Moravu
březen zahájení vítězné ofenzivy husitů v Čechách
21. duben pražský arcibiskup Konrád z Vechty přijímá pražské články
3.–7. červen sněm v Čáslavi sesazuje Zikmunda z trůnu
7. červen kapitulace Pražského hradu
červenec Zikmund odvolán z Moravy do Uher
15. srpen polský král Vladislav II. na sněmu v Lublině odmítá nabídku české koruny
28. srpen zahájení II. křížové výpravy
28. září svatební smlouva Albrechta V. Rakouského a Zikmundovy dcery Alžběty v Bratislavě
2. říjen útěk křížáků od Žatce
říjen Zikmundův návrat z Uher a boje na Moravě
17. listopad kapitulace husitské moravské šlechty na sněmu v Brně
9. prosinec Zikmund v Jihlavě přijímá slib věrnosti české šlechty
13. prosinec zahájení Zikmundova tažení do Čech
21. prosinec neúspěšné obklíčení husitského vojska u Kutné Hory
prosinec Vladislav II. dává souhlas k vyslání synovce Zikmunda Korybutoviče do Čech jako Vitoldova místodržícího
- 1422** 6. leden Zikmundův útěk z Kutné Hory
8.–9. leden porážka u Německého (Havlíčkovy) Brodu, králův odjezd z Čech (návrat až 1436)
23. březen Albrecht V. Rakouský jmenován místodržícím na Moravě

- 1422** 26. duben svatba Alžběty s Albrechtem Rakouským ve Vídni
17. květen příjezd Zikmunda Korybutoviče do Prahy
20. květen počátek obležení Karlštejna
14. říjen tažení Fridricha Braniborského do Čech
8. listopad ukončeno obležení Karlštejna
- 1423** 25. březen v Kežmarku sjednán mír mezi Zikmundem a Jagellonci
po 25. březnu Zikmund Korybutovič odvolán z Čech
červen tažení pražanů na Moravu
srpen Žižkovo tažení na Moravu
1. říjen Zikmund uděluje Moravu v léno Albrechtovi
16. říjen svolán svatohavelský sněm do Prahy a ustavena kališnicko-katolická vláda
- 1424** 29. červen druhý příjezd Zikmunda Korybutoviče do Prahy
léto vojenská intervence markraběte Albrechta na Moravě
7.–10. říjen úmluvy válčících stran ve Zdicích
říjen – listopad tažení Zikmunda Korybutoviče a pražanů na Moravu
- 1425** 6. květen jednání o náboženském smíru v Brně pod Zikmundovou záštitou
17. září úmrtí Čenka z Vartemberka na hradě Veliši
říjen nezdařený Zikmundův a Albrechtův pokus dobýt Třebíč
18. říjen příměří mezi válčícími stranami v Čechách uzavřeno v Mladé Vožici
listopad tažení spojených husitských vojsk na Moravu
prosinec první válečné operace husitů ve Slezsku
- 1426** jaro tažení Prokopa Holého na jih Moravy a obsazení Břeclavi
16. červen porážka III. křížové výpravy u Ústí nad Labem
4. říjen papež Martin V. dává souhlas k polskému prostřednictví ve sporu mezi církví a husity
19. listopad Prokop Holý osvobozuje obleženou Břeclav
- 1427** 14. únor ustavení branného spolku slezských vévodů
17. duben pád druhého vladařství Zikmunda Korybutoviče a jeho internace na hradě Valdštejně

- 1427** 10. květen táborsko-sirotčí vojsko před Žitavou, první vážné ohrožení Horní Lužice
4. srpen porážka IV. křížové výpravy u Tachova
září příměří mezi válčícími stranami v Čechách do 23. dubna 1428
- 1428** únor počátek opakovaných vpádů husitů do Slezska
4. listopad úmrtí královny Žofie v Bratislavě
- 1429** leden Zikmundovo jednání s Vladislavem II. a Vitoldem v Lucku na Volyni
4.–9. duben Zikmundovo rokování s husitskou delegací vedenou Prokopem Holým v Bratislavě
červenec druhá jednání v Bratislavě
- 1430** červenec Zikmundův odjezd k jednání v říši
- 1431** 1. únor papež Martin V. pod nátlakem svolává obecný koncil do Basileje
20. únor úmrtí papeže Martina V.
3. březen volba papeže Evžena IV.
4. březen zahájení basilejského koncilu
24. května jednání v Chebu o podmínkách účasti husitů na koncilu
14. srpen porážka V. křížové výpravy u Domažlic
1. září Zikmund nastupuje tažení do Itálie k císařské korunovaci
15. říjen pozvání husitů na basilejský koncil
18. prosinec Evžen IV. rozpouští koncil v Basileji
26. prosinec úmrtí pražského arcibiskupa Konráda z Vechty
- 1432** 9. leden Zikmundovo memorandum vyzývá papeže, aby rozpuštění koncilu odvolal – počátek Zikmundova úspěšného diplomatického boje o záchranu koncilu
18. květen v Chebu sjednána dohoda o podmínkách jednání v Basileji („Soudce chebský“)
26. červen uzavření dvouletého příměří ve Slezsku
- 1433** 13. duben ukončení první etapy jednání v Basileji
31. květen Zikmundova císařská korunovace v Římě
14. červenec započato obležení Plzně husitskými vojsky

- 1433** srpen příměří mezi Albrechtem a moravskými husity
21. září uzavření landfrýdu ve Slezsku – konec války
11. říjen Zikmundův návrat z Itálie do Basileje
11. listopad–22. prosinec svatomartinský sněm v Praze
30. listopad duchovenstvo podobojí souhlasí s návrhem kompaktát („pražská kompaktáta“)
15. prosinec papež Evžen dal souhlas k pokračování koncilu v Basileji
- 1434** březen dohoda katolické a husitské šlechty o potlačení polních vojsk („panská jednota“)
30. květen bitva u Lipan
červenec svatojánský sněm v Praze dává souhlas k jednání o Zikmundově návratu na český trůn
22. srpen v Řezně zahájeny rozhovory o Zikmundově návratu
9. září moravský landfrýd – uznání Albrechta jako markraběte šlechtou obojího vyznání
- 1435** březen svatovalentinský sněm v Praze stanoví podmínky Zikmundova přijetí („milník českého státoprávního vývoje“)
2. červenec zahájení jednání v Brně o kompaktátech a Zikmundův souhlas s podmínkami přijetí
6. červenec Zikmund vydává listinu svobod pražských měst
- 1436** 6. leden Zikmund vydává v Stoličném Bělehradě listinu církevních svobod („císařská kompaktáta“)
6. červen v Jihlavě zahájena jednání o potvrzení kompaktát a podmínek Zikmundova přijetí
20. červenec velké privilegium stavovských svobod
14. srpen čeští stavové přijímají v Jihlavě Zikmunda za krále
23. srpen Zikmundův vjezd do Prahy
26. srpen obnova královské vlády v pražských městech
28. září svatováclavský sněm v Praze
18. listopadu dohoda o zvláštním postavení Tábora
- 1437** leden novoroční sněm v Praze
25. leden velké privilegium Tábora

